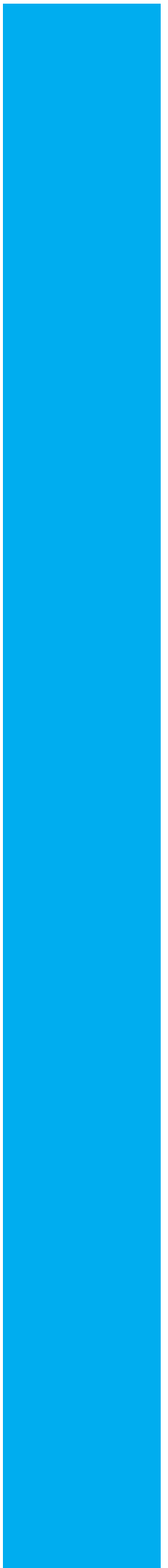

Fælles Mål

Faghæfte 9

Håndarbejde

Fælles Mål – Faghæfte 9 – Håndarbejde

Publikationen indgår i Uddannelsesstyrelsens håndbogsserie som nr. 8-2004

Grafisk tilrettelæggelse: Schwander Kommunikation

1. udgave, 1. oplag, april 2004

ISBN 87-603-2377-9

ISBN (WWW) 87-603-2379-5

ISSN 1399-2260

Uddannelsesstyrelsens håndbogsserie (Online) 1399-7394

Udgivet af Undervisningsministeriet, Uddannelsesstyrelsen, Område for Grundskolen

Bestilles (UVM 5-445) hos:

Undervisningsministeriets forlag

Strandgade 100 D

1401 København K

Tlf. nr.: 3392 5220

Fax nr.: 3392 5219

E-mail: forlag@uvm.dk

eller hos boghandlere

Tryk: Scanprint as

Printed in Denmark 2004

Indhold

- 4 Forord**
- 5 Indledning**
- 7 Folkeskolens formål**
- 8 Om Fælles Mål**
- 10 Læreplan**
- 10 Signalement af faget**
- 11 Formål for faget**
- 12 Slutmål**
  - 12 Efter 4./5./6./7. klassetrin
- 13 Beskrivelser**
  - 13 Udviklingen i undervisningen på 4. og 5. klassetrin
- 16 Beskrivelser og slutmål – synoptisk opstillet**
- 19 Læseplan**
- 23 Håndarbejde som valgfag**
  - 24 Læreplan for håndarbejde som valgfag
  - 24 Signalement af håndarbejde som valgfag
  - 25 Formål for håndarbejde som valgfag
  - 26 Slutmål for håndarbejde som valgfag
  - 28 Læseplan for håndarbejde som valgfag
- 29 Undervisningsvejledning**

Forord

Med fornyelsen af folkeskoleloven har regeringen først og fremmest ønsket at styrke fagligheden. Eleverne skal – uanset hvor i landet de går i skole – have mulighed for at tilegne sig de samme kundskaber og færdigheder, og enhver må kunne danne sig et overblik over, hvilke mål der arbejdes hen mod. Det er en forudsætning for at sikre kvaliteten i folkeskolen.

Jeg har valgt at kalde de nye faghæfter for FÆLLES MÅL. Fælles Mål dækker over de to vigtigste sæt af faglige tekster til skolens fag og emner. For det første de bindende fælles nationale mål i form af fagformål, centrale kundskabs- og færdighedsområder (slutmål) og trinmål samt mål og bindende indholdsbeskrivelser for børnehaveklassen. For det andet de vejledende læseplaner og beskrivelser af udviklingen i undervisningen frem mod trin- og slutmål. Når de lokale læseplaner og beskrivelser er endeligt godkendt af kommunalbestyrelsen, bliver også de bindende – og dermed fælles – for den enkelte skole.

Fælles Mål har til hensigt at gøre det muligt at følge udviklingen i elevernes kundskabstilegnelse – fra de starter i børnehaveklassen, til de forlader folkeskolen. I en rummelig folkeskole skal alle børn have mulighed for at lære så meget som muligt. Skolens undervisning skal fortsat tage udgangspunkt i det enkelte barns styrkeområder, samtidig med at barnet bringes frem mod de fælles mål. Netop derfor er det helt afgørende, at lærerne og børnehaveklasselederne fortsat har frihed til – og dermed også ansvar for – at tilrettelægge undervisningen, så den tilgodeser den enkelte elev.

Folkeskolens formålsparagraf udtrykker fortsat på meget fin vis folkeskolens værdigrundlag og angiver den overordnede indholdsramme for skolens arbejde med elevernes alsidige personlige udvikling. Det handler om at lære noget, og det handler om at udvikle sig som menneske.

Det er i den enkelte kommune og på den enkelte folkeskole, at kvaliteten i folkeskolen skabes. Dette kan kun ske i et frugtbart samarbejde mellem lærere, børnehaveklasseledere, pædagoger, skolens øvrige medarbejdere og ledelse. Skolen har en væsentlig plads at udfylde i det enkelte barns liv, og et godt samarbejde med forældrene er en forudsætning for, at skolen kan løse sine opgaver.

Jeg håber, at de nye Fælles Mål hæfter bliver et godt værktøj i dagligdagen på skolerne.

ULLA TØRNÆS
Undervisningsminister

Indledning

Fælles Mål for undervisningen kan medvirke til at styrke kvaliteten i folkeskolen på en række områder. Trinmål og slutmål kan give lærerne et klart og tydeligt billede af, hvad eleverne skal lære, uden at der tages stilling til hvordan. Trinmål og slutmål er samtidig et dialogværktøj mellem lærer og elev, lærere indbyrdes, mellem skoleledere og lærerteam samt mellem skole og hjem.

De fælles mål skal sikre en fælles folkeskole. Eleverne skal – uanset hvor i landet de går i skole – have mulighed for at tilegne sig de samme kundskaber og færdigheder. Målbeskrivelserne skal endvidere hjælpe lærere, forældre og elever med at være opmærksomme på, om en elev har brug for større udfordringer, støtte eller særlig opmærksomhed. Målene er således i høj grad et værktøj, der fremmer undervisningsdifferentiering.

Fælles Mål er en videreudvikling af Klare Mål. Det arbejde, som skolerne har iværksat med at planlægge undervisning ud fra målbeskrivelser, kan fortsætte. Tidligere kunne kommunerne vælge at gøre Undervisningsministeriets vejledende delmål til deres egne eller fastsætte egne delmål. Det nye er, at alle kommuner og skoler fremover skal følge de samme trinmål. Dertil kommer, at børnehaveklassens mål og indhold er blevet præciseret, således at der nu er fælles regler for, hvad børnene skal lære i børnehaveklassen. Hermed har børnehaveklassens undervisning fået vilkår, som er sammenlignelige med undervisningen på de efterfølgende klassetrin.

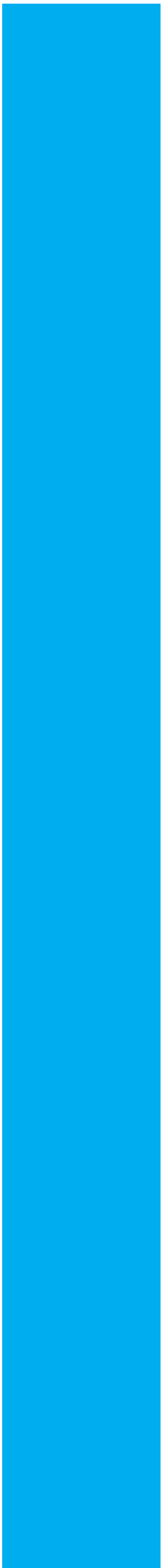
I forbindelse med revisionen af faghæfterne indføres to nye begreber: Læreplan og Undervisningsvejledning (tidligere: Vejledning). Læreplanen indeholder en præambel (et signalement af faget), fagets formål, CKF/slutmål, trinmål, vejledende beskrivelser af udviklingen i undervisningen frem mod trin- og slutmål samt den vejledende læseplan. Undervisningsvejledningen indeholder som hidtil en vejledning i form af en række råd og vink til undervisningen. De to begreber – læreplan og undervisningsvejledning – er valgt for at skabe overensstemmelse i sprogbrug mellem folkeskole og ungdomsuddannelse med henblik på at fremme samarbejdet og kontinuiteten i uddannelsessystemet.

I forbindelse med omdannelsen af delmål til trinmål er der foretaget visse konsekvensrettelser i de vejledende læseplaner. De overskrifter, som de centrale kundskabs- og færdighedsområder er bygget op om, kan fremover genfindes i læseplanerne.

Som noget nyt skal kommunerne udarbejde beskrivelser af udviklingen i undervisningen frem mod trin- og slutmål. Ifølge folkeskoleloven udsender undervisningsministeren et vejledende materiale til understøttelse af disse beskrivelser. Materialet er indeholdt i læreplanen for det enkelte fag.

Skolernes arbejde med elevernes alsidige personlige udvikling skal også videreføres. Forpligtelsen er nu indskrevet i selve folkeskoleloven.

KIM MØRCH JACOBSEN
Uddannelsesdirektør

Folkeskolens formål

Fra bekendtgørelse af lov om folkeskolen nr. 870 af 21. oktober 2003

§ 1. Folkeskolens opgave er i samarbejde med forældrene at fremme elevernes tilegnelse af kundskaber, færdigheder, arbejdsmetoder og udtryksformer, der medvirker til den enkelte elevs alsidige personlige udvikling.

Stk. 2. Folkeskolen må søge at skabe sådanne rammer for oplevelse, virkelyst og fordybelse, at eleverne udvikler erkendelse, fantasi og lyst til at lære, således at de opnår tillid til egne muligheder og baggrund for at tage stilling og handle.

Stk. 3. Folkeskolen skal gøre eleverne fortrolige med dansk kultur og bidrage til deres forståelse for andre kulturer og for menneskets samspil med naturen. Skolen forbereder eleverne til medbestemmelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Skolens undervisning og hele dagligliv må derfor bygge på åndsfrihed, ligeværd og demokrati.

§ 2. Folkeskolen er en kommunal opgave. Kommunalbestyrelsen har ansvaret for, at alle børn i kommunen sikres vederlagsfri undervisning i folkeskolen. Kommunalbestyrelsen fastlægger, jf. § 40, mål og rammer for skolernes virksomhed inden for denne lov.

Stk. 2. Den enkelte skole har inden for de givne rammer ansvaret for undervisningens kvalitet i henhold til folkeskolens formål, jf. § 1, og fastlægger selv undervisningens organisering og tilrettelæggelse.

Stk. 3. Elever og forældre samarbejder med skolen om at leve op til folkeskolens formål.

Om Fælles Mål

Med Lov om ændring af lov om folkeskolen af 30. april 2003 fastsættes fælles nationale mål for undervisningen. Det indebærer, at undervisningsministeren – i lighed med tidligere – fastsætter regler om formålet med undervisningen og om centrale kundskabs- og færdighedsområder, dvs. slutmål, for alle folkeskolens 42 fag og emner.

Endvidere fastsætter undervisningsministeren som noget nyt bindende mål – trinmål – på bestemte klassetrin. Trinmålene fastsættes, hvor det er pædagogisk begrundet ud fra det enkelte fags vejledende timetal, opbygning og progression.

Folkeskolens formål						
Fag	Fag	Fag	Fag	Fag	Fag	Fagets formål
						CKF slutmål
						Trinmål
						Beskrivelser
						Læseplan
						Undervisningsvejledning

Slutmål og trinmål angiver fælles nationale mål for, hvad undervisningen skal lede frem mod, at eleverne har tilegnet sig af kundskaber og færdigheder i faget eller emnet, henholdsvis ved afslutningen af undervisningen og ved afslutningen af bestemte klassetrin.

Slutmålene – eller de centrale kundskabs- og færdighedsområder – er de langsigtede mål, som skal fungere som pejlemærker for undervisningen i hele forløbet. Trinmålene er de kortsigtede mål, som anvendes i forbindelse med planlægning og evaluering af undervisningen, som dialogredskab og som områder i forbindelse med vurderingen af elevens udbytte af undervisningen.

Ved udformningen af trinmål er der taget udgangspunkt i de vejledende delmål fra Klare Mål. Der er dog sket nogle justeringer som følge af, at minimumstimetallet øges, at der er kommet et minimumstimetal i visse fag, og at der i visse fag sker en ændring i begyndelses- og sluttidspunktet.

Undervisningsministeren udsender vejledende læseplaner, der angiver indholdet i undervisningen. Kommunalbestyrelsen godkender efter indstilling fra skolebestyrelsen skolens læseplaner.

Som et nyt element i det faglige hierarki skal kommunen udarbejde beskrivelser af udviklingen i undervisningen frem mod trin- og slutmål. Beskrivelserne anvendes som et redskab i lærernes planlægning af undervisningen og i samarbejdet om fag og tværfaglige forløb med henblik på at understøtte den enkelte elevs udvikling og behov.

Undervisningsministeren udsender vejledende beskrivelser. Kommunalbestyrelsen godkender beskrivelserne efter indstilling fra skolebestyrelsen.

Med fornyelsen af folkeskoleloven har undervisningsministeren hjemmel til at fastsætte en indholdsbeskrivelse, der angiver mål for børnehaveklassen. Mål og indhold for børnehaveklassen er udformet som et faghæfte og findes ligesom de øvrige fag og emner på hjemmesiden.

Fagenes teksthierarki

1993-loven	Klare Mål	Fælles Mål	
Formål CKF (Prøvebestemm.)	Formål CKF (Slutmål) (Prøvebestemm.)	Formål Slutmål – CKF Trinmål (Prøvebestemm.)	Centrale bestemmelser
Læseplaner	Delmål Læseplaner Elevens alsidige	Beskrivelser Læseplaner Elevens alsidige	Lokale bestemmelser
Vejledning	Vejledning	Undervisnings- vejledning	Vejledende tekster

Undervisningsministeren udsender endvidere et vejledende materiale om beskrivelsen af elevernes alsidige personlige udvikling med udgangspunkt i folkeskolens formålsparagraf. Kommunalbestyrelsen skal sikre, at hensynet til elevernes alsidige personlige udvikling er tilgodeset gennem beskrivelser i læseplanerne eller på anden hensigtsmæssig måde. “Elevernes alsidige personlige udvikling” er udformet som et faghæfte og findes ligesom de øvrige fag og emner på hjemmesiden.

Formål – fag og alsidig personlig udvikling

Mange måder at lære på				Lyst til at lære			At lære sammen med andre		
Folkeskolens formål									
Fag	Fag	Fag	Fag	Fag	Fag	Fag	Fag	Fag	Fag

I praksis udmøntes undervisningsministerens hjemmel til at udsende bindende og vejledende faglige tekster ved dels at udsende 25 faghæfter – hvoraf dette hæfte er ét af dem – dels ved at oprette en hjemmeside for alle fag og emner:

<http://www.faellesmaal.uvm.dk>

Læreplan for håndarbejde består af:

- **Signalement**
- **Formål**
- **Slutmål**
- **Beskrivelser**
- **Læseplan**

Signalement af faget

Der undervises i håndarbejde på et eller flere klassetrin inden for 4.-7. klassetrin.

De centrale kundskabs- og færdighedsområder er:

Tekstile arbejdsområder

Det skabende håndværk

Det samfundsmæssige og kulturelle indhold.

I håndarbejde skal de grundlæggende kundskaber og færdigheder i hvert af de tre områder udvikles som en helhed på alle fagets klassetrin både i faget håndarbejde, og når håndarbejde indgår i tværgående emner og problemstillinger.

De centrale kundskabs- og færdighedsområder er grundlaget for tilrettelæggelsen, gennemførelsen og evalueringen af undervisningen, således at eleverne får mulighed for at

- tilegne sig håndværksmæssige færdigheder ved fremstilling af ting med æstetisk og funktionel værdi
- opleve den tekstile kultur som en del af egen og andres identitet
- opnå livsnære erfaringer gennem arbejdet med tekstile designprocesser.

Formål for faget

Formålet med undervisningen i håndarbejde er, at eleverne ved skabende håndværksmæssigt arbejde opnår livsnære erfaringer og bliver i stand til at overskue samspillet mellem forestilling, planlægning og udførelse og udvikler færdighed i at formgive og fremstille ting, der har æstetisk og funktionel værdi.

Stk. 2. Gennem udfordringerne i den tekstile designproces får eleverne mulighed for at opleve arbejdsglæde, fællesskab og følelsesmæssigt engagement. Derved udvikler eleverne tillid til egen formåen og erkender værdien af æstetisk praktisk arbejde.

Stk. 3. Eleverne skal blive fortrolige med tekstil kultur og udtryksform, så de bliver i stand til at vurdere, udvikle og formidle den materielle kultur, de selv og andre skaber og bruger.

Slutmål

Efter 4./5./6./7. klassetrin

Tekstile arbejdsområder

Undervisningen skal lede frem mod, at eleverne har tilegnet sig kundskaber og færdigheder, der sætter dem i stand til at

- formgive tekstile produkter
- beherske et udvalg af tekstile teknikker
- udnytte kendskab til forskellige tekstile materialer
- vælge hensigtsmæssige materialer, teknikker og arbejdsredskaber
- arbejde med komposition og farvelære
- bruge relevante fagudtryk.

Det skabende håndværk

Undervisningen skal lede frem mod, at eleverne har tilegnet sig kundskaber og færdigheder, der sætter dem i stand til at

- fremstille produkter med udgangspunkt i egne ideer
- arbejde med dele af den tekstile designproces
- bruge omverdenen som inspirationskilde
- eksperimentere med materialer, farver og teknikker
- overskue en arbejdsgang
- bruge it og medier i den tekstile designproces.

Det samfundsmæssige og kulturelle indhold

Undervisningen skal lede frem mod, at eleverne har tilegnet sig kundskaber og færdigheder, der sætter dem i stand til at

- anvende tekstile produkter som kommunikationsmiddel
- give eksempler på naturens og kulturens indflydelse på udformning og anvendelse af tekstiler
- give eksempler fra den tekstile kulturarv
- forholde sig til samspillet mellem ressourcer og forbrug i arbejdet med tekstiler.

Beskrivelser

Udviklingen i undervisningen på 4. og 5. klassetrin

Skolerne kan organisere den obligatoriske håndarbejdsundervisning på forskellig måde. De vejledende beskrivelser af udviklingen i undervisningen frem mod slutmålene bygger på et toårigt forløb på 4. og 5. klassetrin. Vælger skolen en anden organisering, må der tages højde for dette ved udarbejdelsen af de lokale beskrivelser.

Tekstile arbejdsområder

Undervisningen tager udgangspunkt i elevernes erfaringer med forskellige materialer og teknikker, fx. stof, garn, uld, perler, bånd, strikning, filtning, vævning, syning og udsmykning. Det er afgørende, at elevernes umiddelbare glæde ved at arbejde med hænderne udfordres og styrkes. I undervisningen arbejder eleverne med beklædning, brugsting, billeder, udsmykninger, skulpturer, rum og scenografi.

Ved at arbejde med de praktiske opgaver, som kan indeholde elementer af undersøgende og eksperimenterende art, får eleverne erfaringer med formgivning af tekstile materialer, og de relevante arbejdsteknikker introduceres gradvist.

Gennem det praktiske arbejde udvikles elevernes færdigheder, og de opnår stigende fortrolighed med og sikkerhed i fagets arbejdsmetoder og -teknikker. Samtidig lærer de at bruge de rigtige benævnelser for redskaber, materialer og arbejdsgange. Dette danner grundlag for, at de kan arbejde stadig mere selvstændigt med mønstre og arbejdsbeskrivelser.

Ved at afprøve forskellige materialer og måder at bearbejde disse på udvider eleverne deres kendskab til de tekstile anvendelsesmuligheder.

Gennem arbejdet med enkle principper for farvelære og komposition lærer eleverne efterhånden at skabe personlige udtryk i deres produkter.

Det skabende håndværk

Arbejdet med den tekstile designproces tager udgangspunkt i elevernes erfaringer, oplevelser og fantasi, og der lægges vægt på, at undervisningen byder på mange forskellige inspirationskilder. Det kan være inspiration fra kammeraterne, mødet med kunstnere/håndværkere, ture ud af huset, fortællinger, billeder mv. Desuden kan der hentes inspiration fra andre fagområder.

Beskrivelser

Eleverne arbejder eksperimenterende og ud fra egne ideer med at fremstille produkter på baggrund af de opnåede færdigheder. Inddragelse af informationsteknologi og andre medier vil være inspirerende i produktfremstillingen. Undervejs i arbejdsprocessen vurderer og forbedrer eleverne produktet i forhold til opgavens art og produktets funktion.

Efterhånden som eleverne får erfaringer med forskellige håndarbejdsprocesser, lærer de at overskue en arbejdsgang fra inspiration og idé over planlægning til konkret udførelse. Det drøftes, hvorledes elevens forskellige valg får konsekvenser for det færdige produkt.

Der lægges vægt på, at samarbejde, hjælpsomhed, medbestemmelse og ansvarlighed er forudsætninger for såvel arbejdsglæde som for det kreative og skabende arbejde.

Det samfundsmæssige og kulturelle indhold

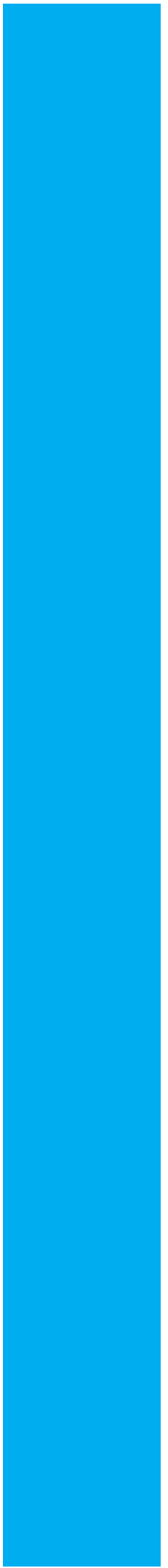
Det kendskab, som eleverne allerede har til mange forskellige tekstile produkter i deres daglige omgivelser, udnyttes.

Blandt andet gennem arbejdet med mode og reklamer bliver eleverne bevidste om, at tekstile produkter på forskellige måder sender budskaber og signaler til omverdenen. Denne bevidsthed skal de derefter gøre brug af i deres eget arbejde, fx når de foretager valg af materialer, farver og udtryksformer.

Gennem arbejdet med relevante emner, teknikker, redskaber og materialer erfarer eleverne, at klima, miljø, kultur og teknologisk udvikling har indflydelse på, hvordan tekstiler udformes og anvendes.

Sammenhængen mellem nye og gamle, tekstile håndværk og problemstillinger, der knytter sig til produktion og forbrug, præsenteres og diskuteres. Der lægges vægt på, at eleverne får forståelse for miljø, ressourceudnyttelse og økologisk bæredygtighed.

Det vil være naturligt, at elevernes produkter indgår i en eller anden form for udstilling på skolen eller i nærmiljøet, fx ved teaterforestillinger og på klassens/skolens hjemmeside, således at eleverne kan dele glæden og stoltheden over egne og fælles produkter med andre.

Beskrivelser og slutmål – synoptisk opstillet

Beskrivelse af udviklingen i undervisningen på 4. og 5. klassetrin

Tekstile arbejdsområder

Undervisningen tager udgangspunkt i elevernes erfaringer med forskellige materialer og teknikker, fx. stof, garn, uld, perler, bånd, strikning, filtning, vævning, syning og udsmykning. Det er afgørende, at elevernes umiddelbare glæde ved at arbejde med hænderne udfordres og styrkes. I undervisningen arbejder eleverne med beklædning, brugsting, billeder, udsmykninger, skulpturer, rum og scenografi.

Ved at arbejde med de praktiske opgaver, som kan indeholde elementer af undersøgende og eksperimenterende art, får eleverne erfaringer med formgivning af tekstile materialer, og de relevante arbejdsteknikker introduceres gradvist.

Gennem det praktiske arbejde udvikles elevernes færdigheder, og de opnår stigende fortrolighed med og sikkerhed i fagets arbejdsmetoder og -teknikker. Samtidig lærer de at bruge de rigtige benævnelser for redskaber, materialer og arbejdsgange. Dette danner grundlag for, at de kan arbejde stadig mere selvstændigt med mønstre og arbejdsbeskrivelser.

Ved at afprøve forskellige materialer og måder at bearbejde disse på udvider eleverne deres kendskab til de tekstile anvendelsesmuligheder.

Gennem arbejdet med enkle principper for farvelære og komposition lærer eleverne efterhånden at skabe personlige udtryk i deres produkter.

Slutmål efter 4./5./6./7. klassetrin

Tekstile arbejdsområder

- formgive tekstile produkter
- beherske et udvalg af tekstile teknikker
- udnytte kendskab til forskellige tekstile materialer
- vælge hensigtsmæssige materialer, teknikker og arbejdsredskaber
- arbejde med komposition og farvelære
- bruge relevante fagudtryk.

Beskrivelser og slutmål – synoptisk opstillet

Beskrivelse af udviklingen i undervisningen på 4. og 5. klassetrin	Slutmål efter 4./5./6./7. klassetrin
<p>Det skabende håndværk</p> <p>Arbejdet med den tekstile designproces tager udgangspunkt i elevernes erfaringer, oplevelser og fantasi, og der lægges vægt på, at undervisningen byder på mange forskellige inspirationskilder. Det kan være inspiration fra kammeraterne, mødet med kunstnere/håndværkere, ture ud af huset, fortællinger, billeder mv. Desuden kan der hentes inspiration fra andre fagområder.</p> <p>Eleverne arbejder eksperimenterende og ud fra egne ideer med at fremstille produkter på baggrund af de opnåede færdigheder. Inddragelse af informationsteknologi og andre medier vil være inspirerende i produktfremstillingen. Undervejs i arbejdsprocessen vurderer og forbedrer eleverne produktet i forhold til opgavens art og produkts funktion.</p> <p>Efterhånden som eleverne får erfaringer med forskellige håndarbejdsprocesser, lærer de at overskue en arbejdsgang fra inspiration og idé over planlægning til konkret udførelse. Det drøftes, hvorledes elevens forskellige valg får konsekvenser for det færdige produkt.</p> <p>Der lægges vægt på, at samarbejde, hjælpsomhed, medbestemmelse og ansvarlighed er forudsætninger for såvel arbejdsglæde som for det kreative og skabende arbejde.</p>	<p>Det skabende håndværk</p> <ul style="list-style-type: none"> • fremstille produkter med udgangspunkt i egne ideer • arbejde med dele af den tekstile designproces • bruge omverdenen som inspirationskilde • eksperimentere med materialer, farver og teknikker • overskue en arbejdsgang • bruge it og medier i den tekstile designproces.

Beskrivelser og slutmål – synoptisk opstillet

Beskrivelse af udviklingen i undervisningen på 4. og 5. klassetrin

Det samfundsmæssige og kulturelle indhold

Det kendskab, som eleverne allerede har til mange forskellige tekstile produkter i deres daglige omgivelser, udnyttes. Blandt andet gennem arbejdet med mode og reklamer bliver eleverne bevidste om, at tekstile produkter på forskellige måder sender budskaber og signaler til omverdenen. Denne bevidsthed skal de derefter gøre brug af i deres eget arbejde, fx når de foretager valg af materialer, farver og udtryksformer.

Gennem arbejdet med relevante emner, teknikker, redskaber og materialer erfarer eleverne, at klima, miljø, kultur og teknologisk udvikling har indflydelse på, hvordan tekstiler udformes og anvendes.

Sammenhængen mellem nye og gamle, tekstile håndværk og problemstillinger, der knytter sig til produktion og forbrug, præsenteres og diskuteres. Der lægges vægt på, at eleverne får forståelse for miljø, ressourceudnyttelse og økologisk bæredygtighed.

Det vil være naturligt, at elevernes produkter indgår i en eller anden form for udstilling på skolen eller i nærmiljøet, ved teaterforestillinger og på klassens/skolens hjemmeside, således at eleverne kan dele glæden og stoltheden over egne og fælles produkter med andre.

Slutmål efter 4./5./6./7. klassetrin

Det samfundsmæssige og kulturelle indhold

- anvende tekstile produkter som kommunikationsmiddel
- give eksempler på naturens og kulturens indflydelse på udformning og anvendelse af tekstiler
- give eksempler fra den tekstile kulturarv
- forholde sig til samspillet mellem ressourcer og forbrug i arbejdet med tekstiler.

Læseplan

Læseplanen er struktureret ud fra de tre centrale kundskabs- og færdighedsområder. Hovedvægten lægges på det skabende håndværksmæssige arbejde med fremstilling af produkter. Glæden og udfordringen ved at omsætte egne ideer, fordybe sig i den tekstile designproces og forvandle tekstile materialer til konkrete produkter er grundlæggende for undervisningen i håndarbejde.

Obligatorisk forløb

Den obligatoriske håndarbejdsundervisning skal finde sted på et eller flere klassetrin fra 4.-7. klasse. Skolerne kan organisere dette på forskellig måde. Denne læseplan for den obligatoriske undervisning forudsætter undervisning i et toårigt forløb på 4. og 5. klassetrin.

De tre centrale kundskabs- og færdighedsområder indgår på varieret måde og med forskellig vægtning som en helhed i undervisningen. Alle områder vil ikke kunne tilgodeses i lige høj grad ved de enkelte opgaver og emner, men når det obligatoriske forløb er afsluttet, skal undervisningen have været tilrettelagt således, at eleverne har kunnet til egne sig kundskaber og færdigheder inden for alle tre områder.

Valget af indhold skal relateres til elevernes erfaringer med tekstile materialer, arbejdsredskaber og deres nære omverden samt lægge op til en forståelse af menneskers brug af tekstiler. Kulturhistoriske og samfundsrelevante aspekter er væsentlige som forståelsesramme og som inspiration for de tekstile udtryksformer.

I undervisningen skal materialer, teknikker, metoder og produkter være relevante og realistiske i forhold til det overordnede tema og undervisningens mål. Arbejdes der fx med en historisk periode, vælges så vidt muligt materialer og teknikker, som afspejler denne tid.

Arbejdsprocessernes varighed og form skal varieres, så eleverne både prøver at arbejde med opgaver af kortere varighed og med længerevarende projekter, ligesom undervisningen skal give muligheder for individuelt arbejde, gruppearbejde og samarbejde om større fælles produkter.

Undervisningen omfatter især

- beklædning og brugsting
- billeder og skulpturer
- rum og scenografi.

Ved ethvert emne tages der stilling til form, farve, funktion, materiale, redskab, teknik samt æstetiske udtryk og virkemidler.

Læseplan

Tekstile arbejdsområder

Det er et karakteristisk træk for de tekstile arbejdsområder, at eleven tilegner sig viden og færdigheder ved at iagttage lærerens handlinger og derefter øver sig og handler for at realisere egne ideer.

I arbejdsprocessen opnår eleven færdigheder i at bruge relevante teknikker, materialer samt arbejdsredskaber og maskiner.

Med afsæt i de håndværksmæssige færdigheder og under gensidig inspiration arbejder eleverne med at give deres ideer fysisk form som fx at forvandle garn og stof til trøje og taske. I undervisningen indgår kendskab til tekstile materialers oprindelse og fremstilling, egenskaber og krav til behandling og vedligeholdelse.

Eleverne skal arbejde med at

- formgive beklædnings- og brugsting, herunder tegne skitser, tage mål, rette til og anvende enkle mønstre
- opbygge og komponere flade og rumlige former
- undersøge farvers indbyrdes påvirkning og eksperimentere med farvevalgets betydning for det personlige udtryk
- udforme kulisser, teaterum, dukketeater, rekvisitter og kostumer
- sy i hånden og på maskine med forskellige teknikker
- udføre forskellige dekorationsteknikker, fx stofmaling, applikation og maskin- og håndbroderi
- fremstille tekstile flader, fx. filtning, masketeknikker og bindeteknikker
- anvende og vurdere materialer, arbejdsredskaber, teknikker, metoder, maskiner og andre teknologiske hjælpemidler
- tilegne sig viden om ergonomiske forhold og arbejdsmiljø
- kende og bruge almene fagudtryk.

Det skabende håndværk

Det centrale i dette område er, at eleverne indtager en eksperimenterende holdning til udformningen af produkter i forskellige materialer. De skal have mulighed for gennem det skabende arbejde at udtrykke sig personligt i en æstetisk arbejdsproces. Der skal være mulighed for fantasi, leg og fordybelse, så fremgangsmåder og tekstile teknikker kan bruges utraditionelt.

Eleverne skal arbejde med at

- udforme æstetiske udtryk på grundlag af sansepåvirkninger og oplevelser
- udvikle og udføre design inden for en given ramme, fx komposition, farver, materialer, formgivning, teknikker og funktion
- undersøge mønstre og samspillet mellem forskellige former og figurer

Læseplan

- skitsere, afprøve og eksperimentere med forskellige former og farver, fx ved anvendelse af it-programmer
- eksperimentere med materialer og teknikker ud fra egne ideer og erfaringer
- anvende forskellige former for inspirationskilder i designprocessen, fx det nære miljø, museer, medier og databaser.

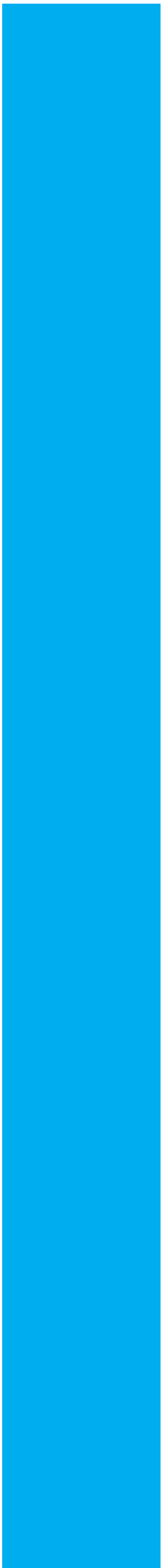
Det samfundsmæssige og kulturelle indhold

Undervisningen omfatter forskellige former for formidling af elevernes og andres tekstile produkter. Ud over elevernes egne udstillinger, fremførelser og optræden indgår museums- og udstillingsbesøg. Lokale håndværkere, kunstnere og andre ressourcepersoner, der arbejder inden for det tekstile område, kan inddrages i undervisningen.

Ressource- og miljøhensyn er et vigtigt aspekt i faget. Samspejlet og modsætningerne mellem det etiske og æstetiske indgår i diskussioner og influerer på elevernes valg af materialer og teknikker.

Eleverne skal arbejde med at

- undersøge og diskutere tekstilers betydning som et kommunikationsmiddel, der udtrykker stemninger og signalerer holdninger og normer
- iagttage og vurdere mode og design
- undersøge naturgivne og kulturelle forhold, der har indflydelse på menneskets udformning og anvendelse af tekstiler
- afprøve eksempler fra den tekstile kulturarv
- præsentere og formidle egne produkter.

Håndarbejde som valgfag

Læreplan for håndarbejde som valgfag består af:

- **Signalement**
- **Formål**
- **Slutmål**
- **Læseplan**

Signalement af håndarbejde som valgfag

Der undervises i håndarbejde som valgfag på 8. og/eller 9. og/eller 10. klassetrin.

De centrale kundskabs- og færdighedsområder er:

Tekstile arbejdsområder

Det skabende håndværk

Det samfundsmæssige og kulturelle indhold.

I håndarbejde som valgfag anvender og uddyber eleverne de kundskaber og færdigheder, de besidder, bl.a. fra den obligatoriske undervisning. De grundlæggende kundskaber og færdigheder i de tre områder udvikles som en helhed både i håndarbejde som valgfag, og når valgfaget indgår i tværgående emner og problemstillinger.

De centrale kundskabs- og færdighedsområder er grundlaget for tilrettelæggelsen, gennemførelsen og evalueringen af undervisningen, således at eleverne får mulighed for at

- tilegne sig håndværksmæssige færdigheder ved fremstilling af ting med æstetisk og funktionel værdi
- opleve og forstå den tekstile kultur som en del af egen og andres identitet
- opnå livsnære erfaringer gennem arbejdet med tekstile designprocesser.

Formål for håndarbejde som valgfag

Formålet med undervisningen i håndarbejde er, at eleverne ved skabende håndværksmæssigt arbejde opnår livsnære erfaringer og bliver i stand til at overskue samspillet mellem forestilling, planlægning og udførelse og udvikler færdighed i at formgive og fremstille ting, der har æstetisk og funktionel værdi.

Stk. 2. Gennem udfordringerne i den tekstile designproces får eleverne mulighed for at opleve arbejdsglæde, fællesskab og følelsesmæssigt engagement. Derved udvikler eleverne tillid til egen formåen og erkender værdien af æstetisk praktisk arbejde.

Stk. 3. Eleverne skal blive fortrolige med tekstil kultur og udtryksform, så de bliver i stand til at vurdere, udvikle og formidle den materielle kultur, de selv og andre skaber og bruger.

Slutmål for håndarbejde som valgfag

Efter 8./9./10. klassetrin

Tekstile arbejdsområder

Undervisningen skal lede frem mod, at eleverne har tilegnet sig kundskaber og færdigheder, der sætter dem i stand til at

- formgive beklædningsgenstande, brugsting, billeder og skulpturer
- bruge færdige mønstre
- fremstille enkle mønstre
- tage kropsmål
- beregne materialeforbrug
- lægge mønster på stof, afmærke og klippe ud
- anvende hjælperedskaber, opskrifter og vejledninger i en arbejdsproces
- kende til ændring af todimensionel til tredimensionel form
- anvende funktionelle hånd- og maskinsyningsteknikker
- anvende dekorationsteknikker, herunder stofmaling, applikation og maskin- og håndbroderi
- arbejde med fladefremstilling, herunder filtning, masketeknikker og bindeteknikker
- give eksempler på materialers forskellighed, deres tekstur og kvalitet, anvendelses- og udtryksmuligheder
- anvende forskellige typer af funktionelt og dekorativt sytilbehør
- begrunde valg af materialer ud fra ønsket om produktets funktionelle og æstetiske værdi
- begrunde valg af teknikker og arbejdsredskaber ud fra en valgt arbejdsgang og produktets anvendelighed
- anvende principper for farvelære
- anvende forskellige former for kompositionsprincipper
- bruge relevante fagudtryk i arbejdsprocessen og ved fremlæggelse af produktet.

Det skabende håndværk

Undervisningen skal lede frem mod, at eleverne har tilegnet sig kundskaber og færdigheder, der sætter dem i stand til at

- bruge erfaringer og egne idéer i designprocessen
- arbejde selvstændigt med design
- opsøge inspirationskilder
- eksperimentere med materialer og teknikker ud fra egne idéer og erfaringer
- planlægge en arbejdsgang ud fra en tidsramme og med materialer efter eget valg
- anvende it og medier.

Slutmål for håndarbejde som valgfag

Det samfundsmæssige og kulturelle indhold

Undervisningen skal lede frem mod, at eleverne har tilegnet sig kundskaber og færdigheder, der sætter dem i stand til at

- give eksempler på, at mode og design i vores beklædning sender signaler om identitet
- præsentere egne og fælles produkter på og uden for skolen
- gøre rede for tekstile produkters æstetiske og funktionelle værdi
- arbejde individuelt med egen kultur og andre kulturers tekstile udtryk
- give eksempler på, at klima, miljø, kultur mv. har indflydelse på udformning og anvendelse af tekstiler
- give eksempler på gamle tekstile håndværk, som nu udføres industrielt
- give eksempler på samspillet mellem fortid og nutid i arbejdet med tekstiler
- begrunde valg af materialer ud fra økonomiske ressourcer
- anvende genbrugsmaterialer
- drøfte genbrugsmaterialers betydning for miljøet.

Læseplan for håndarbejde som valgfag

Valgfagsundervisningen i håndarbejde tilrettelægges på 8. og/eller 9. og/eller 10. klassetrin. Forløbet kan afsluttes med folkeskolens afgangsprøve i håndarbejde. Det er i så fald en betingelse, at eleven efter 7. klassetrin har fulgt undervisningen i et omfang, så undervisningens indhold opfylder kravene til prøven.

Undervisningen i valgfaget skal bygge videre på de kundskaber og færdigheder, som eleverne har tilegnet sig i den obligatoriske undervisning i håndarbejde. Indholdet omfatter de samme tre centrale kundskabs- og færdighedsområder som det obligatoriske forløb, men slutmålene for valgfagsundervisningen er udbyggede og mere komplekse.

Undervisningen vil være en fortsat og mere dybtgående beskæftigelse med den tekstile designproces, tekstile udtryksformer og emner. Eleven skal planlægge, formgive og fremstille ting af æstetisk og funktionel værdi. I ethvert emne skal der indgå begrundede valg af materialer, teknikker, form og udtryk samt stillingtagen til økonomi og forbrug.

Der arbejdes med beklædning og brugstekstiler med øget vægt på selvstændighed. Når der arbejdes med billeder og skulpturer, er det vigtigt, at eleven eksperimenterer og er nyskabende i forhold til tekstile udtryksformer. Emner og projekter med rum og scenografi kan med fordel foregå i samarbejde med andre fag, fx billedkunst, drama og musik.

Elevernes ideer og ønsker er udgangspunktet og formuleres i hvert emne og projekt i samarbejde med læreren. I elevernes arbejde med den tekstile designproces indgår også en større selvstændighed i arbejdet med

- kulturhistorien som inspiration og forståelsesramme
- samfundsmæssige og kulturelle forhold som udgangspunkt for diskussioner og valg
- tekstiler som kommunikationsmiddel.

Undervisningsvejledning

Indhold

30 Indledning

30 Fagsyn

31 Designbegrebet og den tekstile designproces

32 Elevforudsætninger

32 Fagets tre hovedområder belyst ved eksempler

33 Tekstile arbejdsområder

33 Beklædning

33 Brugstekstiler

34 Tekstile teknikker

36 Komposition

37 Materialelære

37 Farvelære

38 Det skabende håndværk

38 Sovedyr

39 Puder

39 Personlige tasker

39 Maling på stof

40 Billeder

40 Billedtegn, mønstre og ornamenter

41 Ansigter, portrætter og masker med applikation

42 Brugsting eller skulptur/billeder

42 Rum og scenografi

43 Dukker, drama og animation

43 H.C. Andersen dramatisering

44 Et stort dyr

45 Masker

45 Det samfundsmæssige og kulturelle indhold

45 Kulturhistorien som inspiration

47 Tekstiler som kommunikationsmiddel

48 Miljø og ressourcer

49 Fagets virksomhedsformer

50 Mål og evaluering

51 Undervisningsdifferentiering

52 Håndarbejde i samarbejde med andre fag

54 Informationsteknologi

54 Forældresamarbejde

55 Håndarbejdsværkstedet

Undervisningsvejledning

Indledning

Undervisningsvejledningen er en redigeret udgave af Vejledning – Håndarbejde fra 1995. Som en væsentlig ændring er en række af praksiseksemplerne disponeret i forhold til fagets tre hovedområder: Tekstile arbejdsområder, Det skabende håndværk og Det samfundsmæssige og kulturelle indhold, som også betinger dispositionen i slutmålene og i de vejledende beskrivelser og læseplanen for faget. Det er hermed understreget, at det er disse tre hovedområder, der er grundlaget for undervisningens tilrettelæggelse.

Undervisningsvejledningens to indledende afsnit handler om hhv. fagsyn og elevforudsætninger. Derefter belyses hvert af hovedområderne – fortrinsvis gennem undervisnings-eksempler. Vejledningens sidste del omfatter overvejelser og ideer vedrørende nogle generelle emner med relation til faget, herunder fagets virksomhedsformer og undervisningsdifferentiering.

Fagsyn

Håndarbejde er et fag, der lægger vægt på elevernes skabende håndværksmæssige arbejde. Der tages udgangspunkt i elevernes forskellige erfaringer, ideer og umiddelbare glæde ved at arbejde med hænderne. Dette giver mulighed for fordybelse med henblik på at skabe unikke produkter med æstetisk og funktionel værdi. Det betyder, at der ikke foreligger en fast rækkefølge af teknikker eller discipliner, men at aktuelle teknikker, materialer og arbejdsredskaber vælges og læres i samspil mellem elevernes individuelle mål og undervisningens fælles mål. Der lægges vægt på den tekstile designproces som grundlaget for arbejdet.

Hjælpsomhed, at komme til orde og at lytte er sammen med medbestemmelse og ansvarlighed nøgleord for den stemning, der gerne skal opstå for at give rum for arbejdsglæde og skabende arbejde. Det er ofte elevernes egne erfaringer, der danner udgangspunkt for, hvilke emner, materialer og udtryksformer, der arbejdes med, men også kulturhistoriens mange spændende beretninger eller påtrængende ressource- og miljøspørgsmål kan være udslagsgivende for indholdsvalg og dermed for det endelige produkt. Produkterne vil ligge inden for kategorierne beklædning og brugs-tekstiler, billeder og skulpturer samt rum og scenografi.

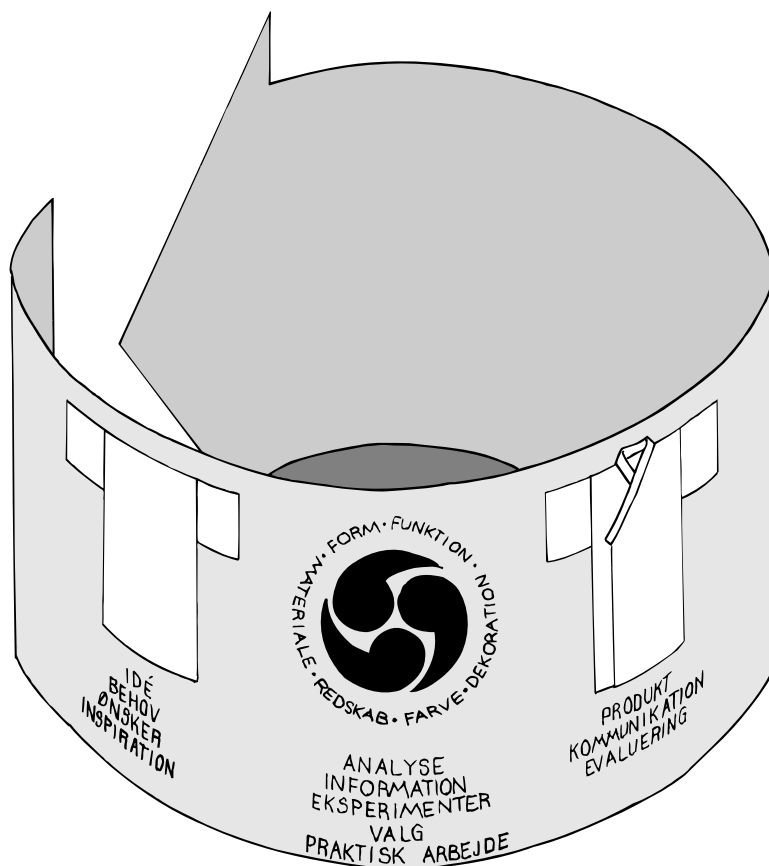
Sanserne og fantasien skal have noget at arbejde med, så de livsnære erfaringer, der er tæt knyttet til håndværk og skabertrang, øges. Der skal stilles kvalitetskrav til materialer, redskaber og produkter. Gode materialer og redskaber er forudsætning for det gode arbejde og glæden ved det færdige produkt.

Undervisningsvejledning

Designbegrebet og den tekstile designproces

Design som begreb har mange definitioner alt efter, om det drejer sig om håndværk, kunsthåndværk eller industriel design. Her defineres begrebet design som udformning af ting, der tager hensyn til både funktion, æstetik og kommunikation. Dette indebærer, at der foretages bevidste valg i forhold til, hvordan tingene skal bruges, se ud og hvilke signaler, de skal sende.

Selve det praktiske arbejde med fremstilling af ting er den største del af arbejdet, men det kan ikke stå alene. Der skal være et forarbejde, der skal træffes valg, og det samlede forløb skal afsluttes med en evaluering, der indeholder både en bedømmelse af indhold, arbejdsproces og produkt. I afslutningen af forløbet indgår kommunikation. Det kan fx være i form af en udstilling, opvisning, forestilling, tableau, fremlæggelse, arbejdende værksteder, drama og leg.

Den tekstile designproces er en hel proces. Fantasi, idé og behov danner udgangspunkt for eksperimenter, analyser, overvejelser og fører til udformning af et konkret produkt. Arbejdsmetoder og teknikker, redskaber og materialer er af væsentlig betydning for kvaliteten af arbejdet. I processen skal produktet til stadighed vurderes og forbedres i forhold til de sammenhænge, det kommer til at fungere i, og dermed danne grundlag for det videre arbejde. I designprocessen indgår oplevelsen og glæden ved selv at medvirke i den håndværksmæssige og æstetiske udformning af produktet. Tegning: Ann Merete Ohrt efter idé af Hanne Meedom

Undervisningsvejledning

Den tekstile designproces har karakter af en planlægnings- og evalueringsmodel og har således mange lighedspunkter med projektarbejdsformen, hvor eleverne arbejder et projekt helt igennem fra idé til færdigt produkt.

Elevforudsætninger

Elevernes individuelle erfaringer med håndarbejdsfaglige materialer, redskaber og aktiviteter vil være meget forskellige, når de begynder på det obligatoriske forløb. De vil i varierende omfang have erfaringer fra hjemmet, indskoling, daginstitutioner og fritidsordninger.

Fra beklædning og boligtekstiler har eleverne allerede oplevet tekstilers forskellighed. De kender fx forskellen mellem sportstøj og vintertøj, mellem plaider og håndklæder. De sansede oplevelser med forskellige materialer, som fx at noget krads, andet er blødt, kan eleverne bruge, når de i undervisningen skal tage stilling til, hvilke materialer der er gode at bruge i en given sammenhæng.

Elevernes finmotoriske færdigheder vil ligeledes være forskellige alt efter hvilke grundlæggende erfaringer, de har med arbejdsredskaber som fx sakse, nåle, målebånd og symaskine. I planlægning og tilrettelæggelse af undervisningen må læreren tage højde for disse forskelligheder og vælge forløb, der giver mulighed for differentiering.

De erfaringer, som eleverne har med produktfremstilling, vil desuden være afhængige af, hvilke sammenhænge dette arbejde er foregået i. Der er forskel på, om eleverne er blevet "undervist" eller har arbejdet på egen hånd. Disse og lignende forhold vil alle have betydning for elevernes tilgang til håndarbejde som skolefaglig disciplin.

Fagets tre hovedområder belyst ved eksempler

De følgende eksempler på undervisningsforløb illustrerer fagets tre hovedområder: Tekstile arbejdsområder, Det skabende håndværk og Det samfundsmæssige og kulturelle indhold. Nogle af eksemplerne er ganske korte dele af undervisningsforløb, mens andre er detaljerede beskrivelser af længere forløb. Eksemplerne er valgt ud, så de hver især har hovedvægten på et enkelt område. Eksemplerne afspejler dog samtidig, at alle tre hovedområder vil indgå i ethvert undervisningsforløb, men med forskellig vægtning afhængig af det valgte emne. I ethvert forløb vil indgå overvejelser om og erfaringer med form, farve, funktion, materiale, redskab og teknik.

Undervisningsvejledning

Tekstile arbejdsområder

Beklædning

Enkle former for beklædning som shorts, overdele eller hatte er gode som startopgaver. Opgaven kan godt være fælles for en klasse, men med mulighed for individuelle variationer. Elevens personlige valg i forhold til farve, form og materialer er vigtigt: Skal tøjet være løstsiddende eller stramt, kort eller langt, ensfarvet eller spraglet? Der arbejdes med fx lommer, lynlåse, stikninger eller lignende, som har betydning for elevens oplevelse af produktets rette signal.

Tekstilfabrikken

Som en mulighed for at lave håndarbejde på en helt anden måde kan man efterligne en tekstilfabrik, der kan producere mange eksemplarer af samme produkt på samleband. Det kan være, klassen skal til Norge og har brug for anorakker, eller at billedkunst ønsker sig nye forklæder. Det giver mulighed for at dele arbejdsprocessen op i mindre, overskuelige enheder i form af forskellige "jobområder".

Klassen kan arbejde som en selvstyrende enhed, eller jobbene kan fordeles efter lyst og evner. "Tekstilfabrikken" kan også have det formål, at det bliver muligt at fremstille et produkt, der ligger ud over den enkeltes formåen ved netop at fordele arbejdet, så gruppens ressourcer bliver udnyttet.

Det vil være oplagt at komme ind på monotone arbejdsprocesser og belastende arbejdsstillinger, specialisering, priser og andre forhold, der omhandler arbejdsmarkedet, men samtidig er det en oplevelse for klassen i fællesskab at arbejde på et stort samlet projekt.

Brugstekstiler

Brugsting som fx beholdere er formgivet til en bestemt opbevaringsfunktion. Det kan være til en mobiltelefon, et kamera, en drikkedunk, penge, fiskestang eller andet. Valg af materialer er afgørende for funktionen. Der skal fx tages stilling til, om beholderen skal være vandtæt, slidstærk, temperaturisolerende, men også om den skal være feminin, rustik eller sporty. Samtidig er der mulighed for at differentiere opgaven gennem valget af materialer. Det rigtige tilbehør i form af trykknapper, snore eller lignende kan være genveje til løsninger og give produktet en professionel finish.

Æsker

En klasse fremstiller æsker til opbevaring af smykker, souvenirs eller andre samleobjekter. Der sættes fokus på fx broderi eller silkemaling, når låget udsmykkes. Størrelse og form tilpasses beholderens kommende funktion. Valget af materialer som fx pap, lim og tekstiler til beklædningen er afgørende for æskernes funktionelle værdi. Forløbet er desuden velegnet i tværgående samarbejde med geometri i matematik.

Undervisningsvejledning

Tekstile teknikker

Strikning

Strikning er en kulturteknik, hvis historie rækker langt tilbage i tiden. Efter tekstilindustriens maskiner har overtaget langt størstedelen af den kommercielle produktionsproces, har strikning som færdighed udviklet sig til en hobbyaktivitet, der sender signal om overskud og fordybelse. Samtidig er det en glæde at kunne skabe egne produkter.

Som disciplin kan strikning være vanskelig. Der kræves både en god finmotorik, højrevestrekoordinering og rutine. Gennem strikning får eleverne kendskab til, hvordan tekstiler – i hånden eller maskinelt – fremstilles fra tråd til flade. Med få teknikker, tykke strikkepinde og et stort udvalg af forskellige garner kan eleverne fordybe sig og skabe unikke produkter. Eventuelt kan de første forsøg med fejl og mangler bruges i sammenhæng med andre materialer, fx som et midterfelt på en pude, et element i et billede eller til en skulptur.

Det følgende forløb er et eksempel på, hvordan man i et fælles strikkeprojekt kan bruge de første strikkforsøg til fremstilling af en konkret ting, som andre kan have glæde af. Eleverne lærer at strikke, og gennem de mange spændende historier om hvordan strikning har eksisteret og udviklet sig gennem tiden, sættes strikning som teknik ind i en nutidig og meningsfuld sammenhæng.

Strikkefabrikken

Som oplæg til et projekt vises en diasserie om børn i Calcuttas slum. Hvordan kan vi hjælpe? Under Aktion Børnehjælp er der blandt andet etableret tæppeprojekter til fordel for disse børn. Mange børn og voksne over hele verden har strikket lappetæpper til børnehjemmene i Calcutta.

Læreren har på forhånd gjort det nødvendige antal strikkearbejder klar. Der er slået masker op og strikket et par pinde retstriking. Rester i uldgarn og blandinger af uld og syntetisk garn kan bruges og kan med fordel samles ind blandt eleverne, der næsten alle kan skaffe rester hjemmefra. I øvrigt er det også en oplevelse at trævle en gammel trøje op, spænde garnet op, dampe det og strikke af det på ny.

Gruppevis lærer eleverne at strikke ret. De, der kan, hjælper nybegynderne. Når første lap er færdig, kan eleverne strikke ret og lukke af. Det er nu tid til at lære at slå op og måske strikke sribler. Lidt efter lidt er produktionen på "fabrikken" gået i gang. Der strikkes i håndarbejdstimerne, i frikvartererne og hjemme. Efterhånden som de firkanterede lapper hober sig op, sys eller hækles stykkerne sammen. Når tæppet har den rigtige størrelse, afsluttes med en kant hele vejen rundt. Nu er der kun tilbage at skrive et brev fra "Strikkefabrikken" til modtageren, og tæppet kan sendes af sted fra posthuset.

Når det første tæppe er sendt, kan arbejdet fortsættes af de elever, der har lyst. Kurven med restegarn og pinde står i klassen og indbyder til at tage fat på en ny lap. En sådan kurv kan være en mulighed for en vikar eller for de elever, der har brug for en pause eller afveksling. Selv på lærerværelset kunne man placere en kurv til fri afbenyttelse, eller tag den med til det første forældremøde i 4. klasse. Ikke alle forældre kan strikke!

Undervisningsvejledning

Når eleverne har lært at strikke, kan man arbejde videre med strikning af mere komplicerede arbejder i plane eller rumlige former.

Hækling

Det følgende eksempel har som udgangspunkt, at eleverne lærer ved at se, hvordan læreren gør, derefter prøver de selv, ser igen efter læreren, får hjælp og øver sig for til sidst at eksperimentere og skabe egne udtryk.

Hækl bare løs!

Hækl lange rækker af luftmasker i forskellige farver, sno eller flet dem til bånd, og man har et bælte eller en bæresnor. Hækl frem og tilbage eller rundt med fastmasker og for nogle elevers vedkommende måske også med stangmasker. Herved dannes flader, som kan antage mange former, måske ved tilfældighed, måske ved bevidste valg. Når man hækler flere gange på samme sted, arbejder sig ud i et felt, tilbage til et andet sted, frem og tilbage og rundt, opstår der figurer, som ved fantasiens hjælp og med brug af broderi, sammensyning og sammenhækling kan blive til hvad som helst: blomster, masker, dyragtige væsner og fantastiske skulpturer.

Denne start på hækling opøver håndelaget og giver mulighed for at eksperimentere med fladeopbygning og farvekombinationer. Senere kan eleverne bruge og udvide deres færdigheder ved at hække brugsting efter eget valg som fx boldnet, minibasketkurve og kalotter.

Som indledning til forløbet kan læreren have opsat en udstilling af gamle og nye hæklearbejder. Dette kan give anledning til en samtale om hækling før og nu: Kender eleverne nogle, som hækler? Hvad hækler de? Hvad bruges tingene til? Osv.

Maskinsyning

Symaskinen er et meget væsentligt og spændende redskab, der signalerer faglighed og professionalisme. Man kan introducere symaskinen ved at lade eleverne undersøge maskinens mange muligheder som "frie øvelser".

- Hvad er nødvendigt for at bruge maskinen? Fx at kunne tråde, sy, hæfte ende.
- Hvilke funktioner ligger gemt i de enkelte knapper? Fx at variere længde og bredde på sting, forskellige stingtyper som slangesøm, stræksøm og syning med sænket transportør.
- Vær din egen mekaniker. Prøv fx at åbne og rense maskinen, smøre den og skifte nål.

"Vildsyning" er et eksempel på, hvordan en basisfærdighed kan læres ved at eksperimentere og undersøge og samtidig resultere i en brugbar ting. Eleverne kan eksperimentere og afprøve symaskinen ved at sy stof sammen, sy lag på lag, zigzagge, sy pyntesyning, stoppesyning osv. Det, der ikke lykkes, klippes væk.

Med en søger kan man finde et område, som ser særlig godt ud. Klip det ud. Det kan bruges til kalenderomslag, billede eller kort. Det kan også, efter at være betrukket med plastik, bruges til en pung eller et etui.

Undervisningsvejledning

Tryk på stof

Hvis trykmotivet er enkelt, kan det klippes ud i selvklæbende plast, og negativet klæbes fast på stoffet. Stoftrykfarven duppes på med en svamp og plastikken fjernes. Metoden er god, hvis motivet kun skal trykkes få gange.

Silketryksrammen bruges, når der skal mange nøjagtige detaljer med som fx “klassens egen T-shirt”. Alle elever tegner deres egen tegning af det, de forbinder med sommer, sol og ferie. Tegningerne nedkopieres, forenkles eventuelt og sættes sammen, så de danner en hel komposition. Dette nye billede overføres fotografisk til silketryksrammen sammen med alle elevernes navne. Eleverne trykker nu selv deres T-shirt med samme fælles motiv, men med individuelle farver. En sådan “mindetrøje” kan være en god afslutning på 9. klasse.

Komposition

Ideerne og eksemplerne tager udgangspunkt i koblingen mellem håndarbejde og matematik, mellem praktisk anvendt matematik og det tekstile udtryk.

Når man arbejder med ornament, mønstre og borter bruges og læres matematiske begreber fra geometrien i praksis, eksempelvis spejling og drejning. Med passer tegner eleverne cirkler, og gennem opdagelser lærer de at dele dem i halve, fjerdedele og sjettedele osv. De leger videre med passeren og forvandler cirklerne til blomster eller abstrakte figurer, som kan bringes til at dække hinanden ved geometriske flytninger.

Undervisningsvejledning

Mindst to udkast farvelægges, og disse udkast udstilles. Eleverne vælger den blomst eller figur, de synes bedst om. Den kopieres over på mønsterpapir. De sætter de forskellige stoffer sammen og syr blomsterne og figurerne som applikation på et baggrundstof. Eleverne kan til sidst sætte de enkelte arbejder sammen til en lang frise eller et stort vægtæppe til klasseværelset. Det kan fx ske efter bestemte farve- eller formprincipper eller efter umiddelbare indfald.

Et andet eksempel kan være at lave sin egen patchworkblok. Tegn et kvadrat og inddel det i forskellige felter, så du får en patchworkblok. Giv din blok et navn, som du synes passer til den. Til dette arbejde med tegningen af grundformen og det videre arbejde med variationerne er computerens maleprogram et godt værktøj. Du kan konstruere grundformen helt nøjagtig, gemme den, kopiere, vende, dreje, spejle, forstørre og formindske og farvelægge. Alt det der tager så frygtelig lang tid, hvis det skal foregå manuelt.

Materialelære

Materialelæren skal danne grundlag for de rigtige valg af materialer. Det at begribe, hvordan en tot uld bliver til en tråd, der spindes og derefter væves til et stykke stof, kan være med til at give forståelse af materialets natur i forhold til funktionen. Derfor skal materialelæren integreres i arbejdsprocessen, både når der skal vælges materialer i forhold til tingenes funktion og udtryk, og når der skal ses på gamle tekstiler.

I materialelæren indgår også vedligeholdelse, efterbehandling og vask. Når man er færdig med en brugsting, kan man lave sin egen mærkning af tingen og til sidst sy den i som afslutning på veludført arbejde.

Læreren kan forholdsvis let lave sig en materialekuffert med aflagt og kasseret tøj, som kan inspirere til megen snak om de materialer, tingene er lavet af, og hvordan de er mærket og skal behandles. Gem gerne misfarvet tøj, krympede uldbluser og andet i kufferten. Efterhånden vil der være en fin samling af eksempler på forkert behandling af tøj og brugstekstiler. Kufferten kan også indeholde eksempler på forskellige materialer, som eleverne kan eksperimentere med i vask og strygning.

Farvelære

Yndlingsfarver og modifarver, nuancer og kontraster, farvesammensætninger, mix og match – farverne er et væsentligt element i håndarbejdsundervisningen.

Indfarvning med kemiske farver eller plantefarve giver eleverne mulighed for selv at skabe deres eget stof eller garn. Det kræver nøjagtighed og akkuratess, når der skal måles, vejes og divideres for at få den helt præcise nuance frem. Men også når der arbejdes mere eksperimenterende, kan det give gode uventede resultater og skabe en praktisk forståelse for, hvordan farver blandes og virker. Der skal naturligvis tages højde for de nødvendige sikkerhedsforanstaltninger, når kemikalier og kogende vand indgår i undervisningen.

Undervisningsvejledning

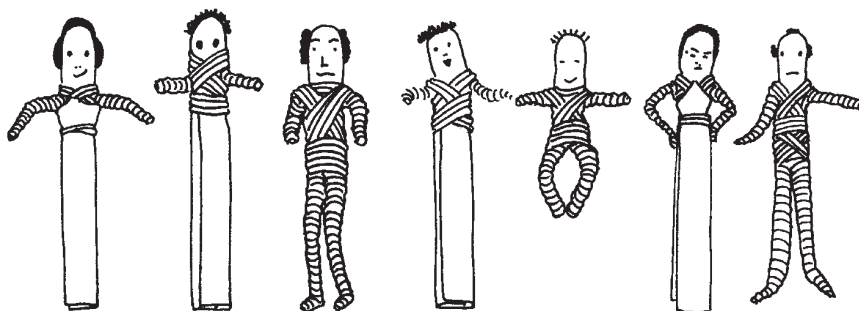
Når eleverne arbejder med it-tegneprogrammer, vil de opdage, at farverne her ændres og blandes på en anden måde, end når de arbejder med våde eller tørre farver.

Det skabende håndværk

At arbejde med skabende processer i undervisningen handler om at sanse og erkende, forvandle og skabe, danne og udtrykke. Det drejer sig om praktiske færdigheder, altså håndværk i bred forstand, og det drejer sig om erkendelses-, udtryks- og arbejdsformer, der knytter sig til et indhold af kunstnerisk og kulturhistorisk art. Håndarbejde har i sig muligheder for at udvikle elevernes egen skabertrang, men lærerens valg er afgørende for, om dette sker. Det gælder ved valg af indhold og arbejdsformer, men også ved at udfordre eleverne med inspiration og mangeartede sanseoplevelser som fx musik, poesi, litteratur, billeder, film, tøj og ting og mødet med musiske mennesker og begivenheder.

Sovedyr

Sovedyr er ikke som andre dyr. De kommer frem ved sovetid og lever op i den korte tid mellem godnathistorien og søvnen. De vågner, hver gang der er brug for dem. De sover om dagen med åbne øjne, og de hører til i eventyrenes verden. Derfor ser de ud, som de gør.

Ann Merete Ohrt, *Bekymringsdukker*.

I Mellemlamerika har man specielle sovedyr, der kaldes for bekymringsdukker. De lægges under hovedpuden om natten, og man kan betro alle sine bekymringer til dem. Hvordan ser et sovedyr ud? Hvad skal det kunne? Hvad skal det laves af og hvordan? Hvordan skal mit sovedyr se ud? Ideerne omsættes i ord og skitser. I samarbejde findes den endelige

Undervisningsvejledning

form. Der vælges materialer og farver, og det praktiske arbejde ved symaskinen eller arbejdsbordet starter. Når alle sovedyrene er færdige, stilles de op til en afsluttende parade, inden de marcherer hjem og vækkes til live for korte stunder i et måske langt liv.

Puder

I et forløb, hvor eleverne fremstiller puder, kan der tages udgangspunkt i farverne på elevernes værelser. Der laves et farvekort med ca. seks farver. Ud af disse vælger eleverne de tre, som de ønsker at arbejde videre med. Forstykket til puden sys sammen af to halve stykker i to af de valgte farver. Bagstykket sys af den tredje valgte farve og monteres fx med en lynlås. For at give puden et personligt udtryk kan der laves en dekoration i et it-tegneprogram, hvor der fx leges og eksperimenteres med elevens forbogstav i sammenhæng med de tre valgte farver. Det endelige resultat printes ud og applikeres på.

Personlige tasker

Valgholdet får en introduktion til et arbejdsforløb, som drejer sig om fremstilling af personlige tasker. Dette forløb indebærer, at hele den tekstile designproces tages i anvendelse, idet der lægges op til, at projektet bevæger sig fra at have udgangspunkt i elevens egne ideer eller behov til afslutningsvis at fremstå som et færdigt, brugbart produkt med såvel funktionelle som æstetiske værdier. Undervejs i processen eksperimenterer eleverne med formgivning, farve og materialesammensætninger og afprøver teknikker, der har betydning for taskens funktionelle og æstetiske udtryk.

Det er vigtigt, at eleverne opnår sikkerhed i at foretage relevante og virkningsfulde valg, således at slutproduktet i så høj grad som muligt kan leve op til de oprindelige forventninger og danne et mere kvalificeret udgangspunkt for et nyt emne.

Man kan forestille sig, at der arbejdes med sportstasker, skoletasker, indkøbstasker, tasker til at tage med på familiebesøg eller på diskotek eller måske endda tasker, som skal kunne det hele på en gang. Hver af disse indfaldsvinkler byder på adskillige udfordringer til alle de ovennævnte elementer i arbejdsprocessen.

Afslutningsvis kan taskerne præsenteres ved en udstilling, ved en mannequinopvisning i forbindelse med tøj, som matcher, eller evt. gennem en powerpoint-præsentation på skolens hjemmeside.

Maling på stof

Dette er let at gå til, også i de mindre klasser. Det praktiske arbejde med at blande de våde farver er sjovt, og eleverne kan dels bygge videre på de erfaringer, de har fået i billedkunst, og dels føje nye til. Hvad sker der for eksempel, hvis man maler, når stoffet er vådt? Hvis farven er tynd, og man sprøjter den på? Når man maler med svamp eller malerulle? Når man dækker noget af stoffet af, mens man maler videre?

Undervisningsvejledning

Stoffet kan efter fixering bruges til tøj eller brugsting, men er også oplagt som baggrund for billedsyning, bannere eller anden rumudsmykning.

Billeder

Når man arbejder med billedfremstilling, har tekstile materialer særlige muligheder, som man bevidst kan gøre brug af. Virkningen og effekten af materialer er afhængig af, hvordan de kombineres og bearbejdes. For eksempel kan uld filtes hårdt, så det får en fast og tæt karakter. Det kan også filtes tyndt og spindelvævslet, eventuelt med gaze eller silke.

Brug af utraditionelle materialer som cykelslanger, armeret plast, pels samt genbrug af gamle broderier og strik kan give spændende og anderledes billedudtryk.

It og billedvævning

Eleverne har arbejdet med farvelære og farvernes betydning for det billedlige udtryk. De har tidligere arbejdet med flettede og vævede bånd og kender til trend, islæt og vævetæthed. Nu får de et oplæg om billedvævning: om specielle teknikker og vanskelige figurer. De ser nogle eksempler på billedvævning og lærer, at Kelim-mønstrenes linier er trappeformede. Eleverne har på forhånd fremstillet en væveramme i træ og spændt trend på.

De arbejder nu ved computeren i en grov skærmopløsning, hvor de hver udarbejder et væveforlæg ved at eksperimentere med former og farver. Inden dette arbejde har de hver især bestemt sig for højst fire farver ved at se på de muligheder, vævegarnet giver. Findes de valgte garnfarver ikke i standardpaletten, redigerer eleven selv farverne, så de passer til de valgte.

Når billeder tegnes på en computerskærm i den grove opløsning (fx 320 x 200), vil det ligne "trapperne" på et vævet stykke. Man kan tegne de grove skitser, der skal til et væveforlæg og afprøve og rette mange forslag til former og farver. Væveforlæggene trykkes ud på papir. Ved at bruge kopimaskinen tilpasses forlægget i størrelse til den enkelte væveramme, og billedets konturer tegnes på trenden. Så væver eleverne, og det færdige billede sidder allerede i en ramme. Der holdes en fernisering med de ophængte billeder.

Billedtegn, mønstre og ornamenter

At arbejde med mønstre kræver blik for detaljer. Når man fokuserer på enkelte dele og udelukker andre, opdager man en mønsterrigdom i naturen: ribberne på et blad, overfladen på en ananas eller fjerene på en perlehøne. Hverdagens ting kan også være til inspiration, fx huse, gader, kloakdæksler og bildæk.

At arbejde med mønstre kræver blik for detaljer, øvelse i at "se", og det er en leg, man kan have stor glæde af sammen med sine elever. Det giver også mulighed for at arbejde videre med indtrykket, at forenkle og stilisere, at fremstille et koncentrat af oplevelsen i form af et personligt mønster.

Undervisningsvejledning

At ordne i mønstre, sammensætte og gentage skaber både ro og rytme i udtrykket. Ornamentet kan være den ydre ramme, man sætter op for sit mønster, og inden for rammens regler kan man være nyskabende. Mønstre og ornamenten er ikke bundet til en bestemt håndværksmæssig udtryksform, men kan udføres i fx broderi, strik og tryk.

Men ud over den dekorative funktion fungerer mønstre og ornamenten også som billedtegn, som et andet sprog. Tænk på præstens messehagel, hvorfra man direkte kan aflæse årets gang, den kirkelige handling, og andre kristne symboler. De er en del af vores kultur. Andre kulturer bruger andre billedtegn.

Også det moderne samfund kommunikerer ved hjælp af billedtegn og symboler. Et firmas logo skal være med til at tegne firmaets image udadtil. Der er stor reklameværdi forbundet med at vælge det rigtige logo, som aflæses hurtigere end ord.

Ansigter, portrætter og masker med applikation

Forløbet, der er beregnet på mellemtrinnet, skal vise en måde, hvorpå man kan udtrykke sig gennem et tekstilt arbejde. Der er lagt vægt på at skabe vekselvirkning mellem det fælles og det individuelle arbejde.

- Et fælles oplæg om masker kan tage udgangspunkt i et museumsbesøg, dias, cd-rom, billeder fra blade og bøger eller elevernes medbragte portrætfotos. Eleverne kan se sig i et spejl, studere hinanden to og to og male sig selv eller hinanden med ansigtsmaling eller sminkefarver. Samtalen kan dreje sig om ansigtets form, ansigtspartiernes placering i forhold til hinanden, rynker, folder og om, hvad der har betydning for at opnå et bestemt ansigtsudtryk.
- Når eleverne er færdige med deres skitsetegninger, som de har udarbejdet med lærerens individuelle vejledning, tager de i samarbejde med læreren og måske hinanden beslutning om, hvilken skitse hver enkelt elev skal bruge som grundlæggende motiv, der skal overføres til stof og applikationsbroderi.
- Skitsen overføres på stoffet efter at være ændret på kopimaskinen til den ønskede størrelse.
- Fælles gennemgang og introduktion ved indførelse af applikationsbroderi, dvs. materialer, påsyning af stof og fladeudfyldninger ved hjælp af stof og sting.
- Klasesamtale om, hvordan man ved hjælp af stoffets og garnets struktur og plasticitet kan frembringe forskellige virkninger. Hvad gør et ansigt sjovt eller uhyggeligt? Man kan for at opnå reliefvirkning ved fx næse, mund og kinder lægge fyld ind mellem bund- og applikationsstof. Stingenes udførelse har betydning for holdbarheden og for udseendet.
- Individuelt arbejde med skitser, broderi og montering. I denne del af forløbet vejledes eleverne igen individuelt både ved instruktion i broderistingene og i art og antal af sting, der kan varieres i forhold til elevens interesse og færdighed.
- Afslutningsvis laves en udstilling, og forløbet evalueres.

Undervisningsvejledning

Brugsting eller skulptur/ billeder

Grænsen mellem en brugsting og skulptur/billeder kan være svær at trække. Man behøver heller ikke at gøre det, for det kan være i spændingsfeltet mellem disse to begreber, at en æstetisk kvalitet opstår.

Lav en lampe af skrot med skærm af genbrugsmaterialer! Hvad er en lampe? Hvordan har andre udformet lamper? Hvordan skal min lampe se ud? En sådan opgave lægger op til projektarbejdsformen og den tekstile designproces. Den forudsætter en analyse og vurdering af lamper. Den lægger op til valg af materialer, redskaber, form, farve, teknik og funktion og stiller krav om stillingtagen til ressourcer. Der er mulighed for at arbejde med mange forskellige – også ikke-tekstile – materialer eller bruge tekstile materialer på en ny og anderledes måde. Fx kan lampefoden og skærmen gå i ét, eller skærmen kan være i brugt indpakningspapir dekoreret med grove sting med sejl garn, bast eller optrævlet garn. Lampefoden kan formes i tekstilt materiale over et skelet og afstives.

På samme måde kan man gøre en stol til en skulptur, man kan sidde på. Det kan være en hård træstol, der får et løst betræk med pude og bliver til en zebra, eller en polstret stol, der får nyt betræk – pels – og bliver til en bamse, man kan gå i hi hos.

Rum og scenografi

Overgangen mellem beklædning og forklædning, mellem billede og tableau, mellem skulptur og installation, mellem installation og rum er glidende. Alle overgangene handler om en bevægelse fra tingen, den enkelte, til det sammensatte, til udtrykket og dramaet.

Scenografien rummer både kulisser, scenerummet, dragterne, lyset, masker, marionetter, rekvisitter og lyd. Selve formsproget er overvejende fortællende, fabulerende eller dekorativt, og her er der mange muligheder med de tekstile udtryk. Tekstilerne – stoffet – der kan hænge, omslutte, draperes, strækkes og formes efter rum og personer, er en vigtig del af arbejdet med scenografi. Når man arbejder med dette formsprog, er man ikke længere bundet af de krav om funktionalitet og pasform som ved almindelig beklædnings-syning, og fantasien kan slå ud i lys lue.

Scenen eller tableauet er et rum, der åbner sig og giver den spændvidde og det dramatiske udtryk, der er med til at styrke håndarbejdsfagets kommunikative virksomhed.

Eventyrlig filtning

En klasse har eventyr som tværgående tema. Inspireret af en eventyrfortælling opfinder børnene deres eventyrvæsen og begynder at tegne nogle forslag uden for mange detaljer. De vælger et stykke karteflor i den farve, væsnet skal have, og filter det. Det klippes så ud efter tegningen.

Undervisningsvejledning

De karter lys uld til baggrund og lægger ulden tyndt ud. Hver elev filter en firkant på baggrunden ganske let og lægger det udklippede væsen på sammen med eventuelle detaljer i andre farver og filter det hele fast. Der kan også filtes huler, bakker, slotte, træer og meget mere på tæppet, fx med skulpturel effekt.

Tæppet hænges op i klassen og kan fremover danne udgangspunkt for spændende eventyr og fortællinger.

Dette undervisningsforløb giver eleverne en viden om, hvordan man kan omforme naturmaterialer til et tekstilt udtryk. De oplever fornemmelsen af ulden i det varme sæbevand og lærer om uldens egenskaber og behandling. De prøver at klippe, karte og vaske. De arbejder både individuelt med deres egen figur og er fælles om det store tæppe, hvor de hver især bidrager til det fælles udtryk.

Dukker, drama og animation

Eksemplet beskriver hvordan man kan skabe dukker med personlige egenskaber. Dukkerne kan anvendes til drama eller i lege, hvor dukkerne får en identitet.

Eleverne lærer om de problemer, man møder, når et fladt mønster skal omsættes til rumlig form, og de lærer om forskellige dekorationsmetoder.

Som led i et længere undervisningsforløb i håndarbejde og dansk tegnes og sys dukker, hvis udtryk og "personlighed" eleverne selv vælger. Det kan være en opdigtet figur eller en mediestjerne, som er centrum for opmærksomheden.

Eleverne tegner på papir eller i et tegneprogram deres eget forslag til dukkens hoved og tøj over en vejledende grundform. Dukken sys i elastisk stof og stoppes ud. Ansigtstræk males eller broderes, og hår sys på. Tøj og tilbehør sys, strikkes, filtes mv. Her kan alle materialer anvendes, og mange brugbare teknikker læres.

Dukkerne får deres egen livshistorie, fx ved at hver dukke skriver dagbog. Måske skal de indrette deres værelse eller have eget pas og pakke en kuffert, fordi de skal ud at rejse. Det kan være, de spiller teater for hinanden, og sådan nogle dukker kan også blive ret gode til at tale engelsk.

H.C. Andersen dramatisering

Eleverne arbejder med H.C. Andersens eventyr i dansk. Nogle eventyr udvælges til dramatisering, og klassen deles i tre grupper, der dramatiserer hver sit eventyr. I dansktimerne er rollerne blevet fordelt, og eleverne har beskrevet netop deres figur og tegnet den. Håndarbejde kommer nu til, og der vælges under hvilken form, stykkerne skal udføres.

Undervisningsvejledning

“Svinedrengen” bliver lavet som stangdukke på meget enkel vis. Dukkerne klippes i karton, der får tøj på fra kludekassen. Dukkerne limes på blomsterpinde og er klar til brug. Der applikeres bagtæpper til de forskellige scener – på slottet, ved svinestien og ved byporten.

“Prinsessen på ærten” laves som handskedukke med hoveder af papmache og syede kroppe. Som rekvisitter fremstilles madrasser og dyner.

I “Det er ganske vist” bliver det hovedbeklædning i form af høns, duer og ugler, der præsenteres. Eleverne tegner hinandens hoveder af, og af disse tegninger tegnes mønstre til tætsiddende kyser. Disse sys i billigt bomuldsstof – gamle lagner kan bruges. Der ses på høns, duer og uglers former, og der tegnes mønstre til rumlige former af fuglene. De sys i bomuldsstof, udstoppes og sys på kysen.

Eleverne vil få en forståelse af eventyrene ved deres lille dramatisering. De har tillige arbejdet med relevante håndarbejdsaktiviteter, der har gjort forestillingen sjov og præsentabel for andre og for dem selv.

Et stort dyr

Eleverne vil i fællesskab fremstille et stort, 2-3 meter langt, rumligt dyr til at sidde på eller lege med i klassen – en krokodille, gravhund, skildpadde eller et fantasidyr. Komposition og farvearbejdet i forbindelse med dekoration af dyret kan udføres på computer. Dekorationen udføres fx som stofmaling, maskinapplikation eller broderi.

Det skabende håndværksmæssige arbejde vil primært skulle udføres individuelt, men med vægt på samarbejde i gruppen om fælles retningslinier ved udformning af de forskellige dele af dyret – hoved, krop, lemmer og hale.

Forløb, undervisnings- og arbejdsformer:

- Som inspiration for følelser og fantasi fortæller læreren en fantasihistorie om det valgte dyr, hvori der indgår farver og mønstre. Denne fortælling fortsættes gennem hele forløbet som indledning til timerne og udbygges, så den løbende har forbindelse til det igangværende eller kommende arbejde med dyret.
- Efter oplæg om komposition og farver tegner eleverne forslag til dekorationen, og de vælger, hvilket forslag de vil bruge.
- Papirmønstret med dekoration forstørres af læreren til fuld størrelse og deles op i ligeså mange dele, som der er elever i klassen.
- De to børn, der har symmetriske højre og venstre mønsterdele, arbejder sammen med at lægge deres mønsterdele på stof, tegner sømmerum og klipper ud, hvorefter dekorationen overføres fra papiret til stoffet.
- Dekorationsteknikkerne gennemgås, og arbejdet med dekorationen begynder. De elever, der har valgt samme dekorationsteknik, sidder i gruppe sammen, men koordinerer jævnlige med de kammerater, som har tilstødende mønsterdele, for at sikre at dekorationen passer sammen.

Undervisningsvejledning

- Læreren syr en inderdel i kraftigt stof, og eleverne skiftes til at fylde den. Denne proces, hvor de er nødt til at kravle ind i dyret, giver oplevelsen af det rumlige, mens de selv arbejder med fladerne i deres dekorationsarbejde.
- Timerne indledes nu med, at alle delene lægges op i forlængelse af hinanden – to symmetriske halvdele – så eleverne kan få en fornemmelse af sammenhængen og konturerne af det færdige produkt samt diskutere det videre arbejde med dekorationen og de to sider i forhold til hinanden.
- Efterhånden som det planlagte dekorationsarbejde bliver færdigt, fortsætter eleverne dekorationen med egne mønstre, men måske med en fælles farveholdning for ikke at få et for spraglet udtryk. Det må komme an på en fælles beslutning i sammenhæng med det tidligere farvearbejde.
- Når alle er færdige, arbejder de sammen to og to med at sy delene sammen. Til sidst syr læreren resten sammen.
- Betrækket trækkes over inderdyret, og eleverne syr hullet godt sammen, mens læreren fortæller historien færdig.

Som det fremgår af beskrivelsen, er læreren i dette forløb ikke kun inspirator, instruktør og vejleder, men arbejder sammen med eleverne i fremstillingen af dyret. Det hænger sammen med, at visse dele simpelthen er for vanskelige at udføre for eleverne. Samtidig skal det vise, at lærerens med-arbejde ikke behøver at blokere for de mål, der er fastsat for elevernes tilegnelse af kundskaber og færdigheder.

Masker

I slutningen af den obligatoriske håndarbejdsundervisning arbejder en klasse med masker, der først skal bruges til udsmykning uden for klassens lokale og siden skal kunne bruges som dekoration hjemme eller som fastelavnsmaske.

Eleverne er fortrolige med silkemaling, med gutta, farvelære og kviltning på maskine. Et fælles emne om fugle er udgangspunkt for det skabende arbejde med "fuglemasker". Det bliver til uvejs-, forårs-, ild- og snefuglemasker. Maskerne skal være symmetriske. Det ydre af masken og mønstrene på masken tegnes op med gutta på silkestoffet og farves med silkemaling. Derefter kviltes maskerne på maskinen, og enkelte områder udstoppes yderligere med ekstra syntetisk vat. Nogle masker dekorerer med perler, broderi eller fjer. Til sidst monteres de enkeltvis på stofbeklædt karton.

Det samfundsmæssige og kulturelle indhold

Kulturhistorien som inspiration

Håndarbejde er så tæt knyttet til traditioner og kultur, at kulturhistorien er både en forudsætning for og inspiration til arbejdet med det tekstile udtryk.

Undervisningsvejledning

Hvad kan en gammel arbejdsskjorte ikke fortælle om livet omkring århundredeskiftet, om materialerne og håndarbejde som en nødvendighed, både når der skulle sys nyt eller lappes. Der ligger stof til mange historier og forklaringer på snit, farver og striber lige til at øse af og brodere videre på. Lav et historisk hjørne i håndarbejdslokalet, en flettet kurvekuffert med gamle håndarbejder og fremmede sager. Lad fantasien få frit spil med disse ting, eller fortæl "deres" historie som oplæg til et emne eller forløb.

Der kan arrangeres et forundringsskab med fremmede og mærkelige ting i tekstil. Der kan være stoffer, der er rare at mærke på, underlige eller ubehagelige i deres overfladestruktur.

Arbejder man med historiske emner, er autenticiteten af væsentlig betydning. Det er vigtigt at tage udgangspunkt i de oprindelige materialer eller teknikker. Man kan væve tæpper på en oldtidsvæv med en blanding af uspundet uld og sit eget garn spundet på hånden. Så har man været loyal over for teknikken og materialet, selvom det færdige tæppe har et moderne udtryk. Derved kan man både vedligeholde og forny de tekstile traditioner.

Arbejder man med fremmede kulturer, kan man bruge deres tekstile udtryk som inspiration eller som en god idé til noget lignende. Det kunne være en afrikansk kanga til strandbeklædning, en dug eller pose til det, man har med på stranden. Det kunne være chilenske billedtæpper, eller større fælles billedvævningsprojekter inspireret af afrikanske billedvævninger.

Som en inspirerende historie til et forløb med strikning kan man fortælle om Aransweatere, der i sine mønstre med snoninger og forskellige ret-vrang-strikkemønstre fortæller historier om den mand, der bar den, og om de ønsker og håb, kvinden har strikket ind i trøjen.

Fortæl, hvordan og hvorfor vestjyske fiskerkoner strikkede deres hår ind i mændenes trøjer, og fortæl, hvordan irske kvinder lærte at hække, og hver især forpligtede sig til at lære teknikken videre til 30 andre kvinder. Derved reddede de den irske republik fra hungersnød i midten af attenhundretallet ved at kunne eksportere hækledede produkter i et uhørt stort antal.

Der er megen inspiration at hente i fx bøger, billeder eller film om fremmede kulturer. Samtidig med at kulturhistorien skuer tilbage, er den med til at forny. Man kan strikke smykker, figurer og skulpturer med metaltråd eller tovværk – gamle teknikker brugt med nye materialer eller gamle materialer forarbejdet med nye teknikker.

Ser man på kulturhistorien i et nutidigt perspektiv, er der mange muligheder i det kulturmøde, vi dagligt har i skolen, i byen, eller når vi rejser ud. Brug disse muligheder, fokuser på forskellene, lad dem være udgangspunkt for gensidig inspiration. Prøv at finde frem til, hvad der er speciel dansk kultur tekstilt set, og opdag, at den er udviklet og sammensat af mange forskellige kulturelle påvirkninger. Tag emnet mode op bredt

Undervisningsvejledning

set, både kulturhistorisk, som skabende håndværk og design eller set med forbrugers øjne. Det kan være godt at blive bevidst om både markedsmekanismerne og “gadens mode”, inden den bliver masseproduceret. Det er også kulturhistorie.

Brug de lokale ressourcer, historien, byens mange stiludtryk og naturens former. Tag udgangspunkt i fortællingen, eventyr og myter, litteraturen og digtningen, billeder, film og skuespil. Brug lokale ressourcepersoner, håndværkere og kunstnere. Lad fx det lokale museum indgå i håndarbejdsundervisningen.

Som afslutning på et forløb præsenterer eleverne deres færdige produkter på skolens hjemmeside, i skolen, på biblioteket, hos købmanden eller i banken.

Tekstiler som kommunikationsmiddel

En fortællende billedfrise

Som introduktion til arbejdet gives et oplæg om tekstiler som kommunikationsmiddel. Der vises fx billeder af gamle og nye gobeliner. I samtalen herom inddrages både den historie, billederne fortæller, og det håndarbejds-mæssige aspekt.

Hver elev fremstiller et billede, der har relation til et fælles tema. Hvert billede skal være et selvstændigt udtryk, der kan stå alene, men som også sammen med holdets øvrige billeder danner en hel fortælling, fx om en lejrskoletur eller et historisk, mytologisk emne. Der arbejdes med komposition, farver, skitser og mønsterbort, broderi med tilhørende materialer og teknikker samt montering.

Forløbet med tilhørende undervisnings- og arbejdsformer:

- Oplevelser som inspiration til det, man i fællesskab har valgt at ville fortælle om. Film, dias, kunstbilleder/tegninger i bøger, museumsbesøg, en tur i det omgivende historiske samfund, en udstilling i håndarbejdslokalet m.m.
- Klassesamtaler om temaet, motiverne og deres sammenhæng, en fælles farveholdning og eventuelt en bort forneden og foroven på billedet, fælles for alle billederne.
- Oplæg om komposition og skitsearbejde samt om principper for borter og ornamenter. Eleverne – eller nogle af dem – tegner borter, og holdet vælger den, der skal bruges. Dette arbejde kan også overlades til en enkelt elev, der er særligt interesseret deri.
- Læreren fastlægger i samarbejde med eleverne format og materialer ud fra sit kendskab til elevernes faglige og personlige formåen og med sin viden om, at broderi er en tidskrævende proces. Der kan evt. suppleres med applikationsbroderi og stofmaling i stedet for at fylde hele fladen ud med tråd.
- Fælles indføring i eller repetition af broderisting. Antal og art af sting kan i den individuelle vejledning undervejs varieres og tilpasses den enkelte elevs færdigheder.
- Skitsearbejde med efterfølgende samtale og beslutning om, hvilken skitse hver enkelt skal bruge.
- Billederne monteres, så de kan hænges op på skolen i en periode, hvorefter eleverne får deres eget billede med hjem.

Undervisningsvejledning

Miljø og ressourcer

Tøjet er blevet kaldt “vort kropsnære miljø”, men i håndarbejde er det ikke kun tøjet, det handler om, når der tales om miljø og ressourcer. Det er endnu bredere. Det betyder, at man skal tage stilling til og lære om bæredygtig udvikling i forhold til vækstideologien. Håndarbejdsundervisningen har sit særlige ansvar for at bevidstgøre eleverne som forbrugere, så de opnår en kritisk og ansvarsfuld indstilling både til forbrug i almindelighed og til forbrug af tekstiler og tøj.

Når man arbejder med dette område i håndarbejdsundervisningen, må man som lærer forholde sig bevidst til bæredygtighed, samtidig med at man må være klar over det ansvar, man har for at bevidstgøre eleverne om, at de valg, de tager som forbrugere, også har konsekvenser for andre mennesker og vores fælles natur.

Spørgsmål, som man kan tage op i undervisningen, er: Hvilke tekstiler bruger vi – naturmaterialer eller kunststoffer? Er naturmaterialer altid bedre end kunststof? Hvor kommer tekstilerne fra, og hvilke miljømæssige påvirkninger kan produktionen have medført? Hvad betyder en lang transportvej af produkterne for miljøet? Under hvilke arbejdsmæssige forhold er produkterne fremstillet? Hvordan kan vi fortsat have økonomisk vækst uden at påvirke vores miljø i negativ retning?

Det er vigtigt at arbejde hen imod en forståelse af og glæde ved at planlægge, fremstille, vedligeholde, reparere og forny i stedet for først og fremmest at forbruge og kassere. Det kan give nogle fremtidige forbrugere, der tager hensyn til en bæredygtig udvikling.

Tøj, mode og genbrug

Ofte vil eleverne selv have en idé om et produkt eller måske en helt klar opfattelse af, hvordan det skal se ud. Her er det væsentligt, at læreren forstår at sætte sig ind i elevens tanker og være rådgivende mht. tilrettelæggelsen af arbejdsgangen.

Ofte handler det om at følge moden, vise stil og sende de rigtige signaler. Det kan være så forskelligartede udsagn som:

- Det skal ligne det, jeg har set i et blad.
- Det skal være enormt sejt, dyrt, vildt og cool.
- Det skal se yndigt ud og være let at vaske og stryge.

Produktets udformning følger naturligvis også moden. Cowboybukser kan omsys til nederdele det ene år, og året efter kan der være fokus på genbrug af andre beklædningsdele, som fx udsmykkes eller forandres på anden vis.

En opgave i valgfagsundervisningen kunne lyde: “Skab dig en dragt, der ser meget dyr ud, men ikke må koste noget!”

En brugt kjole, jakkesæt eller lignende kan sys om og suppleres med dele fra andet tøj, eller materialerne kan bruges i en helt ny sammensætning. Billige materialer og reststof kan bruges til skørter og lignende, og pailletter og tyl kan være det, der sætter prikken over i'et. Aftal en fest, karneval, opvisning eller lignende, og før jer frem.

Undervisningsvejledning

Fagets virksomhedsformer

Ved såvel planlægning som gennemførelse og evaluering af et håndarbejdsforløb kan man som analyseredskab anvende de fem virksomhedsformer, der kendetegner den æstetiske læreproces, til at få overblik over undervisningsforløbet.

1. Den oplevelsesmæssige virksomhed

En tur i skoven, en diasserie med beklædning fra andre tider eller steder, et museumsbesøg, et farveorgie af garner, en udstilling i håndarbejdslokalet. Alt dette og meget andet påvirker elevernes sanser, undrer og giver næring til fantasien, virker som inspiration og befordrer lysten til selv at gå i gang.

2. Den håndværksmæssige virksomhed

At bruge sine hænder til at fremstille ting, man selv har besluttet sig for. At lære de dertil nødvendige fremgangsmåder og teknikker. At øve sig og blive bedre. At lære fagets materialer og redskaber at kende og kunne vælge de mest hensigtsmæssige til den ønskede ting. Kort sagt alle de aktiviteter, som kendetegner håndværket.

3. Den udtryksmæssige virksomhed

Når man beslutter sig for en bestemt farvesammensætning eller et bestemt snit i tøjet, får det et personligt præg. Når det tekstile billede er fremstillet efter egne ideer og skitser, når en dekoration er komponeret efter de principper, man selv har besluttet sig for, og når strømperne har lige de farvestriber, man synes er de flotteste, så udtrykker man sig selv i sit håndarbejde.

4. Den analytiske virksomhed

Hvad betyder reklame og mode for valg af materialer og farver? Hvordan afspejler vores beklædning kulturelle forskelle? Hvilken betydning har tekstile billeder? Hvad er deres budskab? Hvad fortæller de om menneskers liv og vilkår? Alle disse spørgsmål er eksempler på, hvordan der i samtalen sættes ord og begreber på fagets indhold, men også på, hvordan eleverne kan lære at analysere og forholde sig vurderende til brug af tekstiler og til tekstile produkter.

5. Den kommunikative virksomhed

Når man viser sine ting frem og fortæller sin familie og vennerne om, hvad man har lavet i håndarbejde, hvordan man har lavet det og hvorfor, kan man være med til at formidle viden om faget håndarbejde. Andre muligheder for kommunikation er udstillinger og opvisninger, opførelser af dukkespil med selv fremstillede dukker og teater med egne kostumer og kulisser. At kommunikere med og om faget befordrer dels elevernes bevidsthed om deres arbejdsprocesser, dels andres viden om hvad faget indeholder. Samtidig er de enkelte ting, fx tøjet og billederne, med til at skabe kommunikation ved de signaler, de udsender, og budskaber, der bevidst er lagt i dem.

Med virksomhedsformerne i baghovedet kan læreren i den løbende evaluering sammen med eleverne få klargjort, hvad der er arbejdet med, og hvor vægtningen skal lægges i det videre forløb. Sammenholdes dette med lærerens viden om elevernes evner og interesser og deres kulturelle og sociale tilhørsforhold, er der basis for en realistisk eva-

Undervisningsvejledning

luring og en hensigtsmæssig planlægning i relation til mål for såvel den enkelte elev som for hele klassen.

Mål og evaluering

For at undervisningsmål og læringsmål får betydning for den fremtidige planlægning og gennemførelse af undervisning, må man på forhånd gøre sig klart, hvorledes målene spiller sammen indbyrdes og med slutmålene. Desuden skal evalueringer af såvel læringsmål som undervisningsmål bruges i et videre arbejde. Mål og evalueringer er knyttet sammen. Der kan ikke evalueres, hvis der ikke på forhånd er defineret mål, og mål har ingen synderlig relevans, hvis de ikke evalueres.

I håndarbejde er der to evalueringsformer. Der er den eksterne ved den afsluttende praktiske prøve for valgfagsundervisning og de interne evalueringer, som skaber grundlag for den videre planlægning og gennemførelse af undervisning i det obligatoriske forløb og for håndarbejde som valgfag.

De interne evalueringer kan bruges i forskellige sammenhænge, fx som en begrundelse for ændring af årsplanerne, i forhold til elevernes faglige eller sociale niveau, i forbindelse med valg af indholdet i det næste undervisningsforløb eller ved valg af arbejdsformer i klassen.

I planlægning og gennemførelse af undervisning er det væsentligt, at både elever, forældre og teamlærere kender til de faglige og sociale mål for undervisningen. En præcisering af forløbet skaber overblik og giver samtidig forbedret mulighed for samarbejdet mellem forældre, elever og lærere.

Den interne evaluering omfatter alle sider af undervisningen. Indhold, arbejdsform, proces og produkt evalueres, og dette gøres forskelligt alt efter hvilke færdigheder og kundskaber, der aktuelt er i fokus.

Den hyppigste form for evaluering sker gennem lærerens daglige iagttagelser af klassen og den enkelte elevs udbytte af det praktiske arbejde. For eksempel: I hvilket omfang er eleverne i stand til at arbejde selvstændigt? Hvor gode er de til at fordybe sig i opgaven? Kan de udveksle synspunkter, holdninger og ideer med deres klassekammerater?

En anden form for evaluering er selvevaluering, hvor eleverne mundtligt, fx ved præsentation af deres produkter, fortæller om deres oplevelser, forståelse og udbytte af undervisningen.

Portefølje kan bruges til indsamling af relevante arbejdsopgaver fra de enkelte undervisningsforløb. Det kan være vejledninger med illustrationer og tekst for, hvordan man slår masker op til strikning, eller hvordan man syr en lynlås i. Det kan være udkast til produkter i form af skitser, farve- og materialekort og beskrivelser af tanker og refleksioner i forbindelse med den tekstile designproces. Mappens indhold kan anvendes af

Undervisningsvejledning

eleven i forbindelse med selvstændige arbejdsforløb, som evalueringsredskab mellem lærer og elev og i forbindelse med skole-hjem samtaler.

Undervisningsdifferentiering

Undervisningsdifferentiering er et princip for tilrettelæggelse og gennemførelse af undervisningen i en klasse eller gruppe, hvor den enkelte elev tilgodeses, samtidig med at man bevarer fællesskabets muligheder.

En undervisning, der bygger på undervisningsdifferentiering, tilrettelægges, så den både styrker og udvikler den enkelte elevs interesser, forudsætninger og behov og indeholder fælles oplevelser og erfaringsgivende situationer, der giver eleverne mulighed for at samarbejde om at løse opgaver.

Afhængig af de fastlagte mål, elevernes varierede behov, undervisningsaktiviteten og materialerne kan undervisningen tilrettelægges med inspiration fra nedenstående spørgsmål:

Hvilke dele af undervisningsindholdet er især egnet til fælles arbejde i klassen?

I den indledende fase til et emne kan et oplæg som fx en fortælling, film eller ekskursion være oplagt som fælles arbejde i klassen. Endvidere kan et arbejdsforløb præsenteres fælles, hvor der tales om, hvilke materialer, teknikker og redskaber der skal bruges, og om hvorledes arbejdsgangen skal forløbe. Fælles arbejde kan anvendes i form af samtaler og diskussioner på klassen, hvor idéudveksling, evaluering og præsentationer foregår før, under og som afslutning på forløbet.

Hvilke dele af undervisningen er især egnet til individuelt arbejde?

Den mere individuelle udvikling af færdigheder som fx at måle ud, tråde nåle, klippe og øve teknikker. Elevernes personlige læringsmål er grundlaget for den individuelle træning af færdigheder. I et undervisningsforløb, hvor der skal væves motiver, kan der fx vælges enkle/svære motiver, og der kan anvendes forskellige typer materialer afhængig af den enkelte elevs forudsætninger.

Hvilke dele af undervisningen er især velegnet til pararbejde?

Den individuelle træning og udvikling af færdigheder kan i mange tilfælde organiseres som pararbejde. Pararbejde kan udnyttes i en arbejdsproces, hvor eleverne bruger hinandens faglige viden og erfaringer om håndværket. At lære igennem dialog og ved at iagttage en anden fremmer både hjælperen og den, som får støtte i håndteringen af redskaber eller teknikker.

Hvilke dele af undervisningen er især egnet til gruppearbejde?

Fælles projekter til udsmykning på eller uden for skolen, hvor arbejdet tilrettelægges, så enkelte dele sættes sammen til et samlet produkt. Hver elev bruger sit faglige potentiale og bidrager med sin stærke side til fællesarbejdet.

Undervisningsvejledning

Gruppearbejdet kan organiseres forskelligt alt efter formålet med samarbejdet. Det kan bruges til udveksling af ideer, eller opgaverne kan fordeles efter interesser og forudsætninger.

Eleverne kan inddeles i homogene grupper. Et eksempel kan være, at der tages udgangspunkt i et fælles oplæg om former, materialer og farver til arbejdet med applikationer. Grupperne får efterfølgende vejledning og hjælp efter behov. En gruppe arbejder med et avanceret mønster med mange små dele, og en anden gruppe arbejder med mange forskellige farver.

En anden måde at inddele eleverne på er i heterogene grupper, hvor de enkelte elever supplerer hinanden med deres forskellige ideer og kundskaber.

Hvilke dele af undervisningsindholdet kan især give anledning til egentlige samtaler med elever til støtte for deres forståelse og eget fortsatte arbejde med indholdet?

Lærer- elevsamtaler om idéudveksling og arbejdsstrategier ved anvendelse af hjælpemidler som fx faglitteratur, vejledende opskrifter og it-tegneprogrammer. Samtaler ud fra portefølje og logbøger og individuel respons på arbejdsprocessen og de endelige produkter.

Hvilke opgave og arbejdsituationer bidrager til den enkelte elevs alsidige udvikling?

Opgaver og organisation af undervisningen, der lægger vægt på, at alle elever får mulighed for at bruge krop, sprog, dramatisering, sanser, kreativitet, intuition og forsøg-fejl som grundlag for løsninger i en tekstil designproces. Brug af fx arbejdsskitser, prøver og billeder som dokumentation i porteføljer.

Hvordan kan eleverne som klasse, gruppe eller hver for sig deltage i planlægning og evaluering?

Indflydelse på valg af fællesemner eller faglige indfaldsvinkler inden for en given ramme, fx valg af materialer, grundmønstre eller dekorationer. Valg af fremlæggelsesform i forhold til produkternes art og karakter. Desuden er elevernes deltagelse i såvel den fælles evaluering og i selvevaluering udviklende i det fortsatte arbejde.

Håndarbejde i samarbejde med andre fag

Håndarbejde har en lang række oplagte muligheder for samarbejde med andre fag.

Vejret

Undervisningsforløbet er et tværgående emne mellem natur/teknik og håndarbejde. Emnet kan lægge op til at arbejde med dragebygning og opsætning af drager, samtidig med at eleverne undersøger vejrsystemer og får viden om, hvordan vinden opstår.

Der er mange spændende historier om drager. Der er kultur og eventyr, gamle, nye og selvdigtede. Hvordan kan en drage flyve? Hvad sker der, når den letter? Hvilket vejr er bedst til drageflyvning? Der kan stilles mange spændende og relevante spørgsmål, der lægger op til eksperimenter med former, vægt og vejr.

Undervisningsvejledning

Lav din egen drage. Hvordan skal den se ud? Hvilken form og dekoration? Hvilke farver? Hvilke materialer egner sig til drager? Brug et maleprogram og afprøv mange forskellige dekorationsmuligheder. En holdbar drage kan sys i stof. Hvilke egenskaber skal stoffet have? Efter valg af dekorationsskitse tegnes op på stoffet, og dekorationen males eller applikeres på. Dragen samles og monteres. Så starter legen og kampen med vinden.

I emnet om vejr og vind kan man også arbejde med vindposer og vimpler, flag og frisbees, faldskærme og sejl. Man kommer ind på vindtæt stof og helt nye materialer til sejl og vindtæt tøj.

Børn i vikingetiden

Et tværgående emne om dagliglivet i vikingetiden kan omfatte fagene håndarbejde, historie, dansk, sløjd og billedkunst. Det følgende eksempel beskrives med vinkel på håndarbejde.

Udgangspunktet for forløbet er en brainstorm om elevernes forhåndsviden om vikingetiden. På baggrund heraf rejser der sig en række spørgsmål, som danner basis for det fortsatte arbejde. Hvordan skaffede vikingerne deres tøj? Hvordan så deres tøj ud? Var der forskel på drenge- og pigetøj? Hvad var moden? Hvad lavede børnene i deres fritid?

For at finde svar på spørgsmålene skal eleverne arbejde med faglitteratur og tage på museumsbesøg. Efterfølgende fremstiller de stangdukker, der sidenhen skal klædes på som vikinger. Tøjet fremstilles så autentisk som muligt, dvs. der væves og slentres dekorative bånd. De fremstillede tekstiler indgår som en del af dukkernes beklædning. Gennem arbejdsprocessen får eleverne konkrete erfaringer med teknikker, materialer og arbejdsredskaber samtidig med, at de får forståelse for dagliglivet dengang. Som afslutning optræder dukkerne i en teaterforestilling.

En gruppe dukker kan optræde med et lille optrin om, hvordan tøjet fremstilles. De taler om at spinde, klippe får og om, hvor de skal finde urter til farvning. En anden gruppe dukker taler om deres fremtidsdrømme. Igennem dukkernes dialog formidler eleverne deres viden til andre.

Ideer til hvordan håndarbejde kan indgå i tværfaglige emner:

- natur/teknik – fx plantefarvning, filtning, primitive væveformer, dragefremstilling
- matematik – fx patchwork, mønstre, ornamenter, æsker, terninger, bolde, telte, huler
- eventyr og drømme – fx “væsener”, rum, billeder
- historie/dansk m.fl. – fx Bayeux-tapetet, historiske perioder, “gamle dage” – herunder traditionelle færdigheder til pynt og nytte, legetøj, dragter m.m.
- kirkens traditioner og anvendelse af tekstiler
- etnografiske emner – fremmede kulturer
- kulturmødet i det danske samfund
- kulturelle forskelle inden for EU
- reklame og forbrug – fx mode, genbrug, naturmaterialer/kunststoffer
- temaer omkring kunst og kunstneriske udtryk
- alle former for teater/kropsudtryk, kostumer, scenografi, rekvisitter m.m.

Undervisningsvejledning

Informationsteknologi

Anvendelse af it-redskaber i håndarbejde kan være inspirerende og tidsbesparende. Der kan eksperimenteres med mange former og farver på kort tid, men analyse og eftertænk-somhed må ikke springes over. Løsningen får man ikke foræret, men computeren giver mulighed for at arbejde flere kombinationer og farveudtryk igennem og derved kvalificere det endelige valg. Elevernes egne skitser og tegninger kan skannes ind, viderebearbejdes og endelig omdannes til arbejdstegninger, som de direkte kan omsætte til tekstile produkter i de ønskede farver, materialer, teknikker og størrelser.

I mønsterarbejdet til en personlig tøjform giver computeren mulighed for at spare megen tid. I stedet for en standardgrundform kan computeren hurtigt konstruere et papirmønster ud fra elevens personlige mål og formvalg. Derved får eleverne mulighed for at udforme deres eget tøj uden at være afhængig af eksisterende forlæg.

Informations- og billedbaser om kulturhistorie, faglige teknikker, kunst, design og billeder af former, farver og mønstre kan være inspiration og igangsætter af nye ideer og løsninger. Simulationsprogrammer om materialer kan efterligne kemiske forsøg, brandprøver, vask og strygning, som ikke altid kan foretages i håndarbejdsværkstedet.

Forældresamarbejde

En god anledning til at fortælle forældre om faget er, at man på det første forældremøde afsætter tid til, at forældrene ser håndarbejdsværkstedet. Her kan man så benytte lejligheden til at orientere om, hvad faget håndarbejde er i dag, om mål, indhold og arbejds-metoder illustreret med elevernes arbejder og eventuelt en udstilling af andre elevers arbejder.

En anden mulighed er at invitere til de praktisk musiske fags forældremøde. Forældrene kan inddeles i tre eller flere grupper og i hvert faglokale prøve at arbejde i praksis med noget af det, eleverne har beskæftiget sig med. For håndarbejdes vedkommende kan det være fremstilling af enkle ting på symaskinen, fx en pude dekoreret med forskellige maskinsømme eller strikke en lap til fellestæppet.

Håndarbejds læreren bør i klassens avis eller skoleblad skrive om, hvad der arbejdes med lige nu og hvorfor og evt. invitere forældrene til at komme og være med i nogle af timerne. Invitationen kan give anledning til at få en af forældrene som gæstelærer, hvis der er nogle specialister inden for området.

Undervisningsvejledning

Håndarbejdsværkstedet

Håndarbejdsværkstedet er det faglokale, hvor fagets specielle maskiner, redskaber og materialer er tilgængelige for hele skolen, og hvor den obligatoriske håndarbejdsundervisning og valgfagsundervisningen foregår. I håndarbejdslokalet kan elever i forbindelse med emner og projekter med håndarbejdsrelaterede opgaver få en arbejdsplads og evt. hjælp til opgaven

Det er også stedet, hvor forældremøder og fællesaktiviteter kan foregå, fordi der mange steder i indretningen er taget højde for en bred udnyttelse, der rækker ud over skolens undervisning.

Værkstedet skal indrettes, så det opfylder gældende miljøkrav og sikkerhedsbestemmelser og giver muligheder for ergonomisk rigtige arbejdsstillinger både ved siddende og stående arbejde. I den forbindelse henvises til afsnittet om håndarbejde i pjecen "Når klokken ringer" udgivet af Branchemiljørådene Undervisning og Forskning i 2001. Pjecen er tilgængelig på internetadressen – <http://www.bar-u-f.dk>.

Det er imidlertid vigtigt, at håndarbejdslokalet har karakter af at være et levende værksted, hvor der er udstillinger, ophængninger, kulturhistoriske tekstilsamlinger og teaterværksted og -garderobe. Blomster og billeder, bøger og ting fra naturen hører også hjemme i håndarbejdsværkstedet. Informationsteknologien skal have sin plads, og indretningen og udstyret skal åbne for muligheder og inspirere til æstetisk omtanke og udtryk.

Der kan i forbindelse med indskolingsafdelingen opbygges et indskolingsværksted med mulighed for tekstile aktiviteter, mobile værksteder med tekstile redskaber, maskiner og materialer eller midlertidige specifikke tekstilværksteder, fx billedvævningsrammer. Disse kan stå på gulvet eller hænges på ribber eller knagerækker i gymnastiksalen eller på gangene. Der skal være udstillingsmuligheder i værkstedet, på gangen, i samlingsrum og i festsale. Plexiglaskasser, kuber, flade kasser og pyramider, der kan åbnes og låses, er gode som mobile udstillingsmuligheder for tekstile ting og billeder.

Uddannelsesstyrelsens håndbogsserie

I denne serie udsender Uddannelsesstyrelsen publikationer med baggrundsorientering om lovgivningen, uddannelser og enkelte fag samt vejledninger om god praksis mv. Håndbøgerne er rettet mod uddannelsernes drift. I 2003 og 2004 er følgende udkommet eller under udgivelse i serien:

2003:

- Nr. 1: Typografi og læselighed – på skærm og papir. Brugervejledning til skrifttypen Union (UVM) (Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 2: Brugervejledning til MultiMedie Engelsk. Tegnsprogsstøttet undervisningsmateriale til engelsk inden for træfagene for elever med hørevanskeligheder og andre vanskeligheder under erhvervsuddannelse (UVM) (Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 3: Projekt, case, opgave – hvad er projektarbejde i eud? En håndbog (UVM 7-360) (Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 4: Brugervejledning til Smedeuddannelsen. Tegnsprogsstøttet undervisningsmateriale til Smedeuddannelsen for elever med høre-, læse- og andre vanskeligheder under erhvervsuddannelse (UVM) (Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 5: Brugervejledning til Skærbaseret Svendeprøve. Prøveforberedende undervisningsmateriale til elever med læsevanskeligheder og andre vanskeligheder under erhvervsuddannelse mv. (UVM) (Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 6: Manual for tilsyn med undervisning i dagbehandlingstilbud samt på opholdssteder og døgninstitutioner (UVM 0121) (Grundskolen)
- Nr. 7: Kontaktlærerens værktøjskasse (UVM) (Internetpublikation) (Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 8: Evaluering af de personlige kompetencer i sosu – de grundlæggende social- og sundhedsuddannelser (UVM 0124) (Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 9: Fælles Mål: Faghæfte 1: Dansk (UVM 5-431) (Grundskolen)
- Nr. 10: Fælles Mål: Faghæfte 12: Matematik (UVM 5-432) (Grundskolen)
- Nr. 11: Fælles Mål: Faghæfte 24: Elevernes alsidige personlige udvikling (UVM 5-434) (Grundskolen)
- Nr. 12: Fælles Mål: Faghæfte 25: Børnehaveklassen (UVM 5-433) (Grundskolen)
- Nr. 13: Vejledningsreformen – kort fortalt (UVM 0126) (Uddannelsesområderne)
- Nr. 14: Råd og vink om afskrift og plagiat ved projektarbejde på htx (Internetpublikation) (Erhvervsgymnasiale uddannelser)
- Nr. 15: Orientering om folkeskolens afsluttende prøver 2004 (UVM 5-435) (Grundskolen)
- Nr. 16: Prøver, Evaluering, undervisning. En samlet evaluering af folkeskolens afsluttende prøver maj-juni 2003 (UVM 5-436) (Grundskolen)
- Nr. 17: AMU under forandring – om reformen fra 2004 (UVM 0131) (Arbejdsmarkedsuddannelser)
- Nr. 18: Råd og vink om afsætning på hhx (Internetpublikation) (Erhvervsgymnasiale uddannelser)

2004:

- Nr. 1: Fælles Mål: Faghæfte 2: Engelsk (UVM 5-438) (Grundskolen)
- Nr. 2: Fælles Mål: Faghæfte 3: Kristendomskundskab (UVM 5-439) (Grundskolen)
- Nr. 3: Fælles Mål: Faghæfte 4: Historie (UVM 5-440) (Grundskolen)
- Nr. 4: Fælles Mål: Faghæfte 5: Samfundsfag (UVM 5-441) (Grundskolen)
- Nr. 5: Fælles Mål: Faghæfte 6: Idræt (UVM 5-442) (Grundskolen)
- Nr. 6: Fælles Mål: Faghæfte 7: Musik (UVM 5-443) (Grundskolen)
- Nr. 7: Fælles Mål: Faghæfte 8: Billedkunst (UVM 5-444) (Grundskolen)
- Nr. 8: Fælles Mål: Faghæfte 9: Håndarbejde (UVM 5-445) (Grundskolen)
- Nr. 9: Fælles Mål: Faghæfte 10: Sløjd (UVM 5-446) (Grundskolen)
- Nr. 10: Fælles Mål: Faghæfte 11: Hjemjundskab (UVM 5-447) (Grundskolen)
- Nr. 11: Fælles Mål: Faghæfte 13: Natur/teknik (UVM 5-448) (Grundskolen)
- Nr. 12: Fælles Mål: Faghæfte 15: Biologi (UVM 5-449) (Grundskolen)
- Nr. 13: Fælles Mål: Faghæfte 16: Fysik/kemi (UVM 5-450) (Grundskolen)
- Nr. 14: Fælles Mål: Faghæfte 17: Tysk (UVM 5-451) (Grundskolen)
- Nr. 15: Fælles Mål: Faghæfte 18: Fransk (UVM 5-452) (Grundskolen)
- Nr. 16: Råd og vink om internationalisering hhx (Internetpublikation) (Erhvervsgymnasiale uddannelser)

Publikationerne kan købes hos Undervisningsministeriets forlag eller hos boghandlere. Visse publikationer er trykt i meget begrænset oplag og kan derfor kun rekvireres i ganske særlige tilfælde mod betaling af et ekspeditionsgebyr. Internetpublikationerne kan frit downloades fra www.uvm.dk – til eget brug.

På UVM's website – på adressen: <http://www.uvm.dk/katindex.htm> – findes en oversigt over hæfter i Uddannelsesstyrelsens publikationsserier udgivet i 1999, 2000, 2001, 2002 og 2003